

vi människor

INNEHÅLL:

- 2 Dikt
Karin Lentz
- 4 Kvinnorna – Sveriges nya
fattigklass
Caroline Runesdotter
- 7 Ledare
Erni Friholt
- 8 "Vi har bara några frågor kvar"
Aase Bang
- 11 Kortare arbetstid – en dröm
Håkan Andersson
- 13 Lokala lösningar för 6 timmars
arbetsdag
Lena Malm
- 14 Systerskap – en myt i 80-talets
arbetsliv
Ulla Rössner
- 18 Kåseri
Mildred Ek
- 20 Barn av 68
*Kristina Jonsson och
Ann Ringström*
- 27 "Det ska tidigt krökas ..."
Aase Bang
- 30 Skolan och jämställdheten
Eva Rosell
- 32 Amalie Skram
Helena Fernandez
- 35 Fredsloppet
- 36 Släpp kvinnorna fram
Aase Bang
- 38 Socialist International Women
Marie-Louise Carlberg
- 41 Möte över gränserna
Marie-Louise Carlberg
- 42 Recensioner

Mina herrar, sa hon
och herrarna vände sig
mot varandra

Vänner och kamrater, sa hon
de vände
blad i sina böcker
Ljuset i dagarna, sa hon
och de prasslade med tidningar
Tryckvågorna sliter, sa hon
och de stoppade ner
handlingarna i sina portföljer
Aggressivitetens skador, sa hon
och några tog kaffepaus
andra rökpaus
Helhetens betydelse, sa hon
och herrarna bytte ben
viskade och tog upp almanackan
Ja, det var det hela, sa hon
och såg ut över
några halvt bortvända ansikten

Karin Lentz
ur diktsamlingen "I samma flod"

KVINNORNA

– Sveriges nya fattigklass

Tänk om våra mormödrar hade vetat – de som trodde att bara vi fick arbete och utbildning så skulle vi bli ekonomiskt oberoende. Idag kan en stor del av de ensamstående mödrarna inte klara sig utan socialhjälp. Andra godkänns inte som hyresgäster då inkomsterna är för låga för att räcka till både hyra och mat. Kvinnorna håller på att bli Sveriges nya fattigklass.

Sveriges Industri är inne i en högkonjunktur får vi veta. Industrins hjul rullar för fullt och vi konsumerar för mycket. Det får vi höra, men märker vi själva så mycket av högkonjunkturen?

Gundel Hedlund är studieorganisatör på Hotell och Restauranganställdas förbund, ett låglöneförbund med 80 procent kvinnor bland medlemmarna. När hon håller kurser för medlemmarna brukar hon låta deltagarna göra en budget. De får helt enkelt ställa upp sin inkomst mot de fasta utgifterna de har. De flesta har aldrig gjort det förut.

– Det brukar bli en riktig aha-upplevelse för de flesta. Då fattar de plötsligt varför det är så svårt att få pengarna att räcka.

Kurs om fattigdomen

Gundel fick sin aha-upplevelse när hon gick en kurs om fattigdom bland kvinnor på kvinnofolkshögskolan i Göteborg. Då föll allt på plats, då förstod hon vilken omfördelning som skett de senaste åren och varför kvinnor fått det allt svårare att klara sig, trots att vi nu är ute i arbetslivet och arbetar som aldrig förr.

I sitt fackförbund blir hon ständigt påmind. Nu när pensionssparandet börjar bli aktuellt för allt fler grupper diskuteras det även bland Hotell och restaurangs medlemmar.

– Kvinnorna har ett helsike att klara sig. De har helt enkelt inte råd att lägga undan de 200 kronor som behövs i månaden för att få en bättre pension.

Gundel brukar fråga hur många som håller en dagstidning. Försvinnande få gör det. Och det tycker hon är oroande, att folk som lever i ett demokratiskt land inte ska ha råd att inhämta information från en tidning.

Men inte bara det. Allt tal om högkonjunktur idag. Eller att vi har konsumerat för mycket och måste strama åt. Vi har mycket svårare att kontrollera om det är verkligheten när vi inte ens har råd att följa med i tidningarna. Och så detta att arbeta för fullt, att ha små barn, att inte ha pengar mer än till det nödvändigaste. Det tar på krafterna. Gundel möter kvinnor som är förbannade. På dålig lön och på facket som inte får upp deras löner, men de saknar ork att själva sätta igång och slåss.

Fattigdomen har många ansikten.

Ett är andelen människor utan bostad. Bostadslösa, som bor i andra hand och flyttar runt, eller får bo på nåder hos släkt och vänner i väntan på att det ska lösa sig. I Göteborg är det ungefär 2 000 hushåll som har det så. Det är nästan uteslutande barnfamiljer och den verkligt stora gruppen är ensamstående kvinnor med barn. Många kan inte få bostad på vanlig väg utan måste få hjälp av socialförvaltningen. En del har en vräkningsdom bakom sig. Andra har för låg inkomst.

Det här är ett problem som inte existerade före 1986. Idag blir köerna för att få hjälp till bostad allt längre – och väntetiden kan bli flera månader. Månader när barns skolgång och daghem kanske inte alls fungerar. När en hel familj bara väntar på att få en fast punkt i tillvaron.

Hur fattigdomen slagit rot bland kvinnorna visar sig också på andra sätt.

Ett vanligt arbetarhushåll bestående av mamma, pappa, barn har i stort sett klarat sig utan reallönesänkningar sedan mitten av sjuttioalet. Det beror framförallt på att kvinnorna i högre grad än förr arbetar. De ensamstående kvinnorna med barn däremot, har alltid behövt arbeta och de har inte kunnat kompensera sig med fler timmar. De har fått känna på hur det är att dra åt svångremmen. Den senaste tioårsperioden har de i genomsnitt fått 1 000 kronor mindre att röra sig med varje månad, enligt konsumentverkets beräkningar.

Fler söker hjälp

Då är det inte heller förvånande att allt fler måste söka socialbidrag för att klara sig upp

till existensminimum. När socialdepartementet gjorde en undersökning om utvecklingen av socialbidragen under åttiotalet var det en tredjedel av de ensamma mammorna som inte klarade sin egen försörjning. När Tapio Salonen från Socialhögskolan i Lund gjorde en motsvarande undersökning i Malmö visade det sig att över hälften av de ca 5 000 ensamstående mödrarna var beroende av socialbidrag.

Det här är en utveckling som kommit smygande de senaste 10 åren. Visst har kvinnor alltid dominerat låglönebranscher, men under åttiotalet har andelen som lever på socialbidrag ständigt ökat.

Gundel minns så väl Gösta Bohman som tittade på oss från TV-rutan och manade till återhållsamhet. Vi hade redan ätit upp smörgåsbordet fick vi veta, och våra barns framtid var intecknad.

– Såna budskap gick in, tror Gundel. Och idag när vi får veta hur bra ekonomin är går det ju inte att förstå varför just vi har det så kärt.

– Många tror det är dom själva det är fel på, när pengarna inte räcker.

Gundel leker med tanken att stencilera upp ansökningsformulär till socialbidrag. Många är berättigade att få hjälp, men vet inte om det. Eller också bär det emot. De försöker klara sig ändå.

Skyller på migrän

När Gundel lät en grupp kursdeltagare göra budget berättade en av dem att hon alltid skyllde på migrän när hennes kille ville att de skulle resa någonstans under helgen. När hon gjort sin egen budget förstod hon varför. Hon hade 83 kronor över när allt var betalt. Inte underligt då att hon aldrig hade råd att göra något extra under helgen, samtidigt som hon var för stolt för att låta sig bli bjuden.

Restaurangbiträden är en av de stora grupperna inom Hotell och restaurang. I år har de fått ett bra avtal, eftersom man satsat på de lågavlönade. Idag är minimilönen för ett restaurangbiträde med tre års vana mellan 47,15 och 47,65. Det här ger en månadsinkomst på 8 150 eller 8 235 kronor.

Inflationen märker vi i form av prishöjningar. I varje avtalsrörelse jämförs lönehöjningarna med inflationen, men för dem som är lågavlönade stämmer inte de här siffrorna.

Det är nämligen så att mat och hyra har stigit betydligt mer än inflationen, 120 respektive 140 procent mellan 1978 och 87. Jämför då med konsumentprisindexet som ligger på 104 procent och lönehöjningarna på 98 procent för samma period. En låg lön räcker inte till så mycket mer än mat och hyra. Då drabbar prishöjningarna mycket hårdare och lönehöjningen ligger långt ifrån att kompensera vad mat och hyra stigit med.

Lever på kredit

– När det är åtta, tio dagar kvar av månaden är pengarna slut. Resten av tiden lever många på kredit. Kontokortskulder är vanligt och LO-lånen som lanserades för att sanera skulderna användes till stor del till att handla för.

Överhuvudtaget tror Gundel att det konsumtionsmönster hon ser omkring sig är ett tecken på dålig levnadsstandard.

– Man konsumerar för att kompensera sig. Att ha video behöver inte vara tecken på god

levnadsstandard. I många fall är det tvärtom. En mor kan köpa video till sina barn för att hon jobbar mycket och har dåligt samvete för att inte ha tid eller ork för dem.

Bland medlemmarna ser hon hur fattigdomen påverkar hela livssituationen.

– Många stannar kvar i ohälsosamma relationer. De är ekonomiskt helt beroende av sin man.

Gundel bekräftar det jag tidigare hört, men haft svårt att tro. Hon ser det bland medlemmarna. Hon ser hur familjer lever vidare tillsammans trots att de inte mår bra av det och hur just kvinnorna tvekar inför att bryta upp just för att slippa hamna i fattigcykeln ensamma med barnen. Det är inte några hemmafruar, det är kvinnor med yrkesarbete men med löner så låga att de inte räcker till ens det nödvändigaste. Där har vi hamnat idag, vi som växte upp med tanken att har jag bara jobb så ska jag nog klara mig. □

Caroline Runesdotter

JÄMSTÄLLDHET OCH JÄMLIKHET

Det finns en förträfflig bok från Statistiska Centralbyrån. Den heter "Kvinno- och mansvärlden" och belyser jämställdheten i Sverige. Allt det vi länge anat finns där, svart på vitt. Hur många fler timmar kvinnor arbetar per vecka, hur långt ner i åldern den skillnaden redan är synlig, hur lite männen använder sig av möjligheten till pappaledighet, hur få kvinnor det finns i ledande ställning, i riksdagen, inom LO, TCO, osv, osv.

"Kvinno- och mansvärlden" är på 185 sidor, för den late eller stressade finns en sammanfattning i form av en "lathund" i fickformat: "På tal om kvinnor och män". Birgitta Hedman är dess upphovsman (obs vårt språkbruk) och dessutom chef för arbetsgruppen inom SCB som luskar fram och sammanställer alla data om jämställdheten. Hon gör mig uppmärksam på de små detaljernas betydelse: säg alltid Kvinnor och män, inte tvärtom.

Populär utomlands

Lathunden är mycket populär utomlands, kanske också mera känd där än här hemma. Den är på väg att översättas till tyska. Och i flera länder i Afrika där man bygger upp sin statistik och där Birgittas tjänster tas i anspråk, kastar man längtansfulla blickar på det lilla anspråkslösa häftet med rosa tryck som innehåller så mycket sprängstoff.

Javisst, statistiken är en bra utgångspunkt för våra jämställdhets-

strävanden. Men som det redan står i inledningen av "Kvinno- och mansvärlden" är jämlikhet en nödvändig förutsättning för jämställdheten. Jämställdhet avser förhållandet mellan kvinnor och män, jämlikhet däremot betyder rättvisa förhållanden mellan alla individer och grupper i samhället, att alla människor har lika värde och behandlas lika. Och att deras *olika* kunskaper och erfarenheter tillmäts lika värde, vill man tillägga.

Formell jämställdhet

Flera av artiklarna i detta temanummer befattar sig med den formella jämställdheten, just den som går att få fram via statistiken. Millimeterrättvisan, lika många kvinnor som män i alla befattningar, "varannan damernas", osv, och frågar samtidigt om det räcker. Om jämlikhet är uppnådd genom en sådan jämställdhet?

Louise Waldén beskriver sin väg från den jämställda Grupp 8-tjejen till den medvetna småbarnsmamman som börjar fundera över de kvinnliga värdena, vårdens betydelse, osv.

Samhället värderar inte traditionella kvinnoyrssysslor lika högt som "produktionen". Alltså har vi i alla år smusslat med våra förehavanden. Om vi stickat eller sytt så kunde det i bästa fall bli till "hemslojd". Då blev det en produkt som eventuellt gick att sälja. Fick därmed ett mätbart värde och blev accepterat.

När flickor i skolan envisas med att välja "typiskt kvinnliga" yrkesutbildningar är vi förtvivlade och undrar hur länge det ska dröja med jämställdheten egentligen. Då har vi också gått på myten att jämställd är det när tjejer väljer som killar. Eller?

Eva Rosell skriver om skolan och jämställdheten: – Att kvinnor och män uträttar olika saker i arbetslivet skulle inte betyda så mycket om inte just till arbetsdelningen kopplades fördelningen av makt, värde, kunskap och materiella resurser.

Makten och härligheten

Så är vi där igen. Hur ska vi kunna koppla de kvinnliga värdena, kvinno-kulturen, det kvinnliga förhållningssättet till makten och härligheten?

Vi har ändå klätt de explosiva tankarna i ett enda neutralt krav: Sex timmars arbetsdag. Men även det tycks vara för mycket för "samhället".

– Beslutsfattarna har förpassat drömmen om sextimmarsdagen till utopiernas värld, konstaterar Tora Friberg i sin intervjuundersökning.

Återstår att inse att allt återstår att göra!

Kom ihåg att samhället, detta vardeneutrala begrepp, är vi. Och samhället accepterar det vi accepterar.

Och till slut: vi måste ta strid för både jämställdhet och jämlikhet. □

Erni Friholt

VI MÄNSKOR utges av Svenska Kvinnors Vänsterförbund.

POSTADRESS: Stigbergsliden 5,
414 63 Göteborg
Tel: 031-42 28 94.

ANSVARIG UTGIVARE: Aase Bang
REDAKTION: Marie-Louise Carlberg,
Barbro Andersson.

PRENUMERATION: 100 kr. Stödpre-numeration 150 kr.

Gåvoprenumeration 85 kr.

POSTGIRO: 90 24-1

VI MÄNSKOR utkommer med 6 nr/år.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Barbro Andersson, Aase Bang, Marie-Louise Carlberg, Erni Friholt, Zaida Hagman och Lena Malm.

Redaktionen ansvarar endast för beställt material.

TRYCK OCH SÄTTNING: Komo-tryck AB, Uddevallagatan 14. Box 6013,
400 60 Göteborg.

Nästa nummer av VI MÄNSKOR utkommer i början av december. Det kommer bland annat att handla om hur vi bor, vad det kostar och vad vi har för valmöjligheter när det gäller våra hem.

Omslagsbild: Barbro Andréen

SKV 75 år

"VI HAR BARA NÅGRA FRÅGOR KVAR..."

Första gången jag kom i direkt kontakt med SKV var på en helkurs på Nordiska folkhögskolan i Kungälv 1974. Vilken härlig upplevelse att träffa så många kunniga, medvetna, kampglada kvinnor. Många hade varit med sen 50-talet. Vilka historier de kunde berätta. Och sångglädjen sen!

Då hade jag redan varit med i den "nya kvinnorörelsen" i några år. Den kom att betyda oerhörd mycket för mig – medvetandegörandet, insikten om att "det personliga är politiskt". *Systerskap ger styrka* – det hade jag aldrig tänkt på förut.

Men efter några år med spontanitet och stormötesdemokrati var det skönt att hitta en stabil kvinnoorganisation, med traditioner tillbaka till 1914. Nu upptäckte jag att kampfrågorna från 1968 inte alls var nya. Bra daghem, kortare arbetstid, könskvotering, internationell solidaritet – det var frågor som hade förts fram av SKV om och om igen genom alla dessa år.

I SKV hittade jag dessutom arbetarkvinnorna. Till Kvinnoligan i Lund, där jag bodde några år, kom bara

Bild: Kjell-Åke Steen

Bibliotekarie **Aase Bang** har varit förbundsordförande i Svenska Kvinnors Vänsterförbund sedan 1979 – de senaste två åren i en trojka tillsammans med **Evy Andrén** och **Erni Friholt**. Aase är också ordförande i SKV-Karlstad.

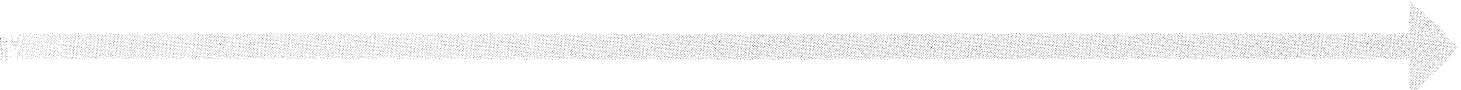
Här nedan förmedlar hon några tankar kring förbundets 75-års jubileum. Var står SKV idag? Hur ska vi gå vidare?

Den som vill veta mer om SKV:s historia hänvisar vi till Vi Mänskors jubileumsnummer, 2-3/89.

studentskor. Vi var socialister, och vi kände oss solidariska med de kvinnor som slet i låglönejobb. Vi ville gärna kämpa sida vid sida med dem, vi visste bara inte hur vi skulle nå dem. De kom aldrig till våra möten, hur angelägna dessa än var.

När jag flyttade till Skellefteå 1976 och bildade en SKV-avdelning där, upptäckte jag dock att de unga kvinnorna som då sökte sig till SKV var precis samma sort som jag kände från Kvinnoligan och Grupp 8. Det var lärare, sjuksköterskor, arkitekter och bibliotekarier.

En medlemsenkät för några år sedan bekräftade detta intryck. Om man generaliserar, kan man säga att de flesta SKV-are som är över 60 år tillhör arbetarklassen, medan praktiskt taget alla medlemmar under 40 tillhör en välutbildad medelklass. Men vad som är intressant i sammanhanget är, att dessa yngre SKV-are till en stor del kommer från arbetarklassen. De tillhör den första generationen som fick tillfälle att utbildas sig – och de har behållit den radikala grundsyn de fick med sig hemifrån.

Det är svårare att få folk att engagera sig aktivt i dag än det var för några år sedan. Jag tror detta gäller de flesta föreningar.

Det har naturligtvis sina skäl. Pionjärerna, dessa fantastiska kvinnor som var med i vårt förbund redan på 10- och 20-talet, hade fått kämpa sig till en utbildning som tidigare varit stängd för flickor. De blev läkare, advokater, skolledare – samtidigt som de kämpade idogt för ett bättre, mer jämställt samhälle. Vi beundrar dem för deras styrka, deras klarsyn och visioner – men hade de klarat sitt engagemang utan en armé av hembiträden som såg till att marktjänsten fungerade? Som såg till att maten varje dag stod på bordet, att det alltid fanns nystrukna blusar och blankputsade skor?

Nästa stora period i SKV:s historia kom omkring 1950, då arbetarklassens kvinnor strömmade till. De hade gått ut i arbetslivet strax efter folkskolan, som hembiträden eller på fabrik, men nu var de hemmafruar under några år. Visserligen var det många av dem som jobbade som städerskor eller som tidningsbud, men det räknades liksom inte. De var hemmafruar, och de hade tid och ork att kämpa för tvättstugor och skolfrukostar, samla underskrifter mot atomvapen och sälja förbundets tidning i bostadsområdena. De var unga och de hade barn, och frågor som gällde skola och uppfostran var mycket angelägna.

Visserligen är vi mer jämställda idag, men samtidigt är vi mer stressade. Nästan alla svenska kvinnor yrkesarbetar, samtidigt som de fortfarande har huvudansvaret för hem och barn. Eftersom våra medlemmar är politiskt medvetna (även om

de inte är partipolitiskt anslutna), så visar enkäten att de ofta är aktiva inom fack- och konsumentrörelse, de engagerar sig i Hem och skola-föreningar, jobbar med miljöfrågor och är med i solidaritetsorganisationer.

Någonstans måste de få vara passiva medlemmar, och alla ska veta att även de passiva medlemmarna behövs, för att eldsjälarna ska kunna kämpa vidare.

Det finns många eldsjälar runt om i landets SKV-avdelningar, och tack vare dessa kan vi hålla lågan brinnande. Men de får gärna bli fler!

Jag tror att vi idag står inför en vändpunkt. Fler och fler inser att något måste göras för att stoppa den skrämmande utvecklingen bort från välfärdssamhällets ideal. Skattereformer som drabbar de lågavlönade, nedrustning av den offentliga sektorn, urusel åldringsvård, mental-sjuka som lämnas ensamma, barnomsorg som inte räcker till... Det är sannerligen på tiden att vi säger ifrån, och det verkar som om kvinnorna nu snart har fått nog. Det märks bland annat på en jämn tillströmning av nya medlemmar till SKV.

☆☆☆

Var står så SKV idag, och vad kan vi vänta oss av framtiden? Den utan tvekan starkaste insatsen gör vi vad gäller *internationell solidaritet*. Insamlingen till Vietnams kvinnor och barn, som har pågått i 25 år, har hittills bland annat resulterat i 15 hälsostationer. Insamlingen fortsätter, men vietnamesiska kvinnoförbundet ska få avgöra vad vi ska satsa på härnäst.

En grupp Stockholmstjejer driver framgångsrikt insamlingen till systugor i Angola.

Många SKV-are har besökt Nicaragua, vilket har lett till ett intensivt engagemang. Jag vet inte hur många containers med barnkläder, leksaker och sänglinne som har skickats från Göteborg, efter att Margareta Mannheimer och Barbro Sjögren deltog i en kaffebrigad för ett par år sedan. Lokala Nicaraguaprojekt tas om hand av flera avdelningar, förutom vår centrala insamling till daghem.

Vad gäller Chile, stödjer vi kvinnoorganisationen *Acción Femenina*. Emma Maldonado, chilensk forskare som är bosatt i Sverige, har dessutom startat ett kombinerat alfabetiserings- och hantverksprojekt för indiankvinnor. SKV har gett ekonomiskt stöd, och snart kommer vi att erbjuda deras vackra stickade tröjor till försäljning.

Fistulasjukhuset i Etiopien är ett annat konkret projekt som vi stödjer, tillsammans med andra kvinnoorganisationer.

Vår styrka är att vi genom KDV, Kvinnornas Demokratiska Världsförbund, har direkta kontakter i de länder där vi stödjer olika projekt. Därför vet vi att allt vad vi skickar kommer fram dit det skall, och pengarna som samlas in äts inte upp av kostsam administration.

Fredsfrågan har prioriterats inom SKV ända sedan starten, då Första världskrigets fasor väckte förbundet till aktivt fredsarbete. Vi är med i Sveriges Fredsråd, och jag vågar påstå att de flesta av våra medlemmar engagerar sig i fredsfrågorna på ett eller annat sätt. Flera lokalorganisationer samarbetar med andra freds-

föreningar inom olika FREDSAM-grupper. Det kan gälla arrangemang på Hiroshimadagen, demonstrationer vid Lucia eller Arga kärringar mot kärnvapen.

En aspekt av vårt fredsarbete är också alla besök vi får från systerorganisationer i andra länder, nu senast från Sovjet, och vårt eget deltagande på internationella konferenser, tribunaler osv. Rapporter från dessa hittar man i Vi Mänskor eller i SKV:s internbulletin.

Våra fredsseminarier, som vi har kunnat genomföra de senaste tre åren tack vare ekonomiskt stöd från UD, har haft brett internationellt deltagande. I oktober ska vi genomföra det fjärde i raden, på temat *Oroshärdar i världen*, under medverkan av framstående föreläsare.

I juni kunde vi välkomna redaktörer från kvinnotidningar i många länder i Öst- och Västeuropa till ett seminarium i Kungälv. (Se Marie-Louise Carlbergs rapport på annat ställe i tidningen).

☆☆☆

Men är man SKV-are kämpar man på flera fronter, och vårt internationella engagemang får inte överskugga vårt *jämställdhetsarbete* här hemma.

Den segregerade arbetsmarknaden, med kvinnorna väl avgränsade inom låglöneyrkena, gör att kvinnorna drabbas hårt av den politik som förs för närvande.

När det gäller att få fram fler kvinnliga chefer, så är det nog gott och väl, men här får andra kvinnoorganisationer föra kampen. SKV menar att det är mer angeläget att det

stora flertalet, som aldrig kan komma i närheten av en chefsposition, får drägligare livsvillkor.

Att bevara arbetsplatserna inom den offentliga sektorn är viktigt för oss, dels därför att här finns de flesta kvinnojobben, men också därför att en väl fungerande offentlig sektor är nödvändig om vi ska kunna ta hand om barn och gamla, sjuka och utslagna.

Vi önskar inte kvinnorna tillbaka till härden, eftersom vi vet hur viktigt det är att kunna försörja sig själv och hitta gemenskap i en arbetsgrupp. Men förhållandena på arbetsplatserna måste förbättras. Det är horribelt att unga kvinnor förslits och förtidspensioneras i tunga och enahanda jobb.

Det är också horribelt att kvinnor måste välja mellan halvtidsjobb, som de inte kan försörja sig på, och heltidsjobb som sliter ut dem. (Antalet heltidsanställda kommer att öka så som arbetsmarknaden ser ut idag). Därför kräver SKV *sex timmars arbetsdag med åtta timmars lön* för alla. Det är en reform som såväl den enskilde som samhället skulle tjäna på, i form av färre sjukskrivningar och ökad effektivitet.

Ett annat ofrånkomligt krav för att kunna åstadkomma jämställdhet är en fullt utbyggd *barnomsorg*. Bra daghem för alla barn borde vara en självklarhet i ett välfärdssamhälle.

Detta får räcka som exempel på vad SKV sysslar med för närvarande, problem som inte är nya, men som heller inte kommer att lösas i en handvändning. Dessa frågor kommer att engagera oss även i fortsättningen. Tillsammans med miljöfrå-

gorna och exploateringen av kvinnokroppen genom porr och prostitution, våldsutbudet i TV och på video, problemet med kvinnors missbruk av tabletter och alkohol, invandrarkvinnornas situation och allt det andra som vi försöker göra något åt.

☆☆☆

Vad så med framtiden?

Tyvärr kan jag bara göra som Churchill, lova er "blod, svett och tårar". Förhoppningsvis glädjetårar, när vi sakta men säkert närmar oss målet, *ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck*.

Vi har trots allt kommit en bra bit på väg under dessa 75 år som SKV har stått på barrikaderna. Men ingenting har vi fått gratis, vi har fått kämpa för allt, från barnbidrag till kvinnliga präster. Kampen blir säkert inte mindre tuff i framtiden, när vi ska klara av de där sista, svåra frågorna.

SKV behövs – en självständig organisation utan bindningar till något politiskt parti. Vi har ett arv att förvalta. Vi har lärt oss att egenskaper som uthållighet, envishet, trofasthet mot våra idéer är viktiga vapen i kampen för jämställdhet. Samt en stor portion glädje och gott humör!

"Och en dag ska barnen säga,
tack mödrar, det gjorde ni bra.
En dag ska barnen säga,
denna mänskliga värld vill vi ha." □

Aase Bang

Kortare arbetstid – en dröm

Upp och iväg. Lämna barnen. Resa. Jobba. Resa. Hämta barnen. Vi hinner inte nu, barn. Läggs dags. Trött ikväll, älskling. Släcka, sova. Så rinner dagarna iväg. Högst på önskelistan för barnfamiljerna i Göteborg: Kortare arbetsdag. Först längre ner på listan kommer förlängd semester och längre föräldraledighet. Det framgår av en intervjuundersökning som kulturgeografen Tora Friberg gjort i Göteborg om kortare arbetstid.

Men Tora Friberg vet mycket väl att intervjuresultatet stämmer dåligt med tidsandan:

– En allmän förkortning av arbetstiden är väl inte en fråga som ligger i luften precis nu. I varje fall inte bland dem som bestämmer.

Drömmen om sextimmarsdagen lever dock kvar. Inte minst hos föräldrar som frågar sig hur de skall klara av att både arbeta och leva, hinna med barnen och kanske också sig själva.

Trots dessa drömmar har beslutsfattarna förpassat sextimmarsdagen till utopiernas värld. Framtiden är intecknad av annat.

Tora Friberg har tillsammans med

kollegorna Eric Clark och Bo Lennertorp gjort rapporten "Kortare arbetstid – vägen till välfärd?"

Hon har besökt olika typer av familjer i Göteborg för att få en bild av tidspusslet och vardagslivet. Hon har utrustat familjerna med tidsdagböcker. I dem har familjemedlemmar detaljerat plitit ner sitt tidschema några vanliga dagar. Där framgår mycket klart hur arbetet/arbetstiden styr våra liv. Arbetstiden tar först sin del och bestämmer sedan när vi får tid med annat.

Tiden räcker inte till

Ta familjen Svensson i denna studie. Två heltidsarbetande tjänstemän med två barn. Både mannen,

Per och kvinnan, Gunilla, tycker det är svårt att få tiden att räcka till. De arbetar båda mycket och detta står i motsättning till att vara tillsammans med barnen.

Per och Gunilla skulle uppskatta kortare arbetstid. De skulle båda ta ut den i form av lediga dagar – en ledig dag i veckan.

Men hur de vill utnyttja ledigheten skiljer sig:

Per skulle vilja vara hemma i lugn och ro och kunna ta emot barnen när de kommer hem från skolan. Han skulle också läsa de böcker han inte hunnit med, komma ut i naturen och kanske få tid att handla kläder till sig själv.

Gunilla skulle städa på sin nyvunna ledighet. Hon tycker det är svårt att hinna med grundligare städning som läget är idag. Hon skulle också gilla att få mer tid till läsning. Och kunna ha mellanmålet klart när ungarna kommer från skolan.

Viktig timme

Småbarnsfamiljen Johansson, Peter (forskare) och Karin (sjuksköterska) med barnen fem och tio år gamla, har skaffat två bilar för att få sin tidsekvation att gå ihop. På det tjänar de en viktig timme vardera per dag jämfört med kollektivtrafik. Trots detta menar Karin och Peter att familjen har för lite tid tillsammans på vardagarna.

Därför skulle båda föredra sex timmars arbetsdag framför andra typer av arbetsförkortningar. Peter tror på bättre livskvalitet särskilt om familjen också kunde ha samma arbetstider. De skulle kunna äta frukost och middag tillsammans, kanske också samåka till och från jobbet och därigenom slippa ha två bilar.

Familjen Perez, Carlos och Maria, är industriarbetare och arbetar på samma företag i Göteborg. De tycker det tar för mycket kraft att arbeta åtta timmar per dag. De ser sextimmarsdagen som en mycket efterlängtd reform. Och nu hoppas de att de ansvariga i samhället inte bara tänker på "produktionen" utan också på "att det egna folket" måste orka.

Hård styrd vardag

Tora Friberg redovisar några typfamiljer och deras vardagsliv, vilka konflikter de brottas med.

– När de fyllt i sina tidsdagböcker kunde både de och jag se hur hårt styrd vardagen är för många. Det finns inte så mycket tid att vifta på. Numera jobbar ju ofta två personer i varje hushåll. Det gör 16 timmar med heltidsjobb.

– Och det är klart att många undrar; "Är det verkligen så här det ska vara, är det så här man ska leva?"

– Men jag har lite olika lösningar på hur man vill lägga den kortare ar-

betstiden. Varje familj försöker ordna det så bra som möjligt utifrån sina förutsättningar.

– Många kvinnor har redan dragit ner sina arbetstider för att kunna sy ihop en bra lösning för familjen. I många kvinnoyrken är det accepterat.

Karriär går före

Men där kvinnor kommer i karriärarbeten är det betydligt kärvare att försöka gå ner i tid. Ofta är det svårt då det återverkar för mycket på deras jobb.

– De kan inte hänga med i arbetet om de minskar sin arbetstid. Och egentligen accepterar inte heller arbetsgivaren:

"Vill du visa att du är intresserad av ditt jobb får du jobba heltid", sådan är ofta inställningen.

Bland de karriärinriktade familjerna vill man inte ha kortare arbetstid för egen del – arbetet är ju det viktigaste i livet. Men utifrån barnens behov kan det vara viktigt med en förkortning av arbetstiden medan barnen är små, låter det från den kanten.

Bland de familjer som ser sig som lönearbetare är det fritiden, inte arbetet, som ger mening åt livet. Kortare arbetstid skulle för dem innebära mer fritid, något positivt.

Sextimmarsdagen är i mångt och mycket en kvinnofråga, menar Tora Friberg.

– Det är idag kvinnorna som i stor utsträckning arbetar deltid. Särskilt i småbarnsfamiljer. De väljer att göra det för att det inte finns så många andra alternativ.

Passar sig inte

Att idag ställa sig upp och argumentera för sextimmarsdag är inte riktigt passande, konstaterar Tora Friberg. Och även inför Arbetstidskommittén kändes det lite avslaget för Tora och hennes forskarkollegor att presentera sina resultat.

– Det är en politisk och partsammansatt grupp. De känner på sig vad som gäller.

Och det som gäller är det gynnsamma ekonomiska läget där industrin ropar efter arbetskraft. Bristen är skriande och hjulen snurrar i skenande tempo. Och i skattedebatten talas det om att det ska löna sig att arbeta, att folk ska kunna jobba mer – inte mindre.

En annan så kallad dynamisk effekt är att anställda i framtiden ska kunna ta ut sin övertid i pengar – inte i ledighet.

– I denna situation finns det inte mycket gehör bland beslutsfattarna för en sextimmarsdag. Tanken på en sådan reform har trängts undan av en sjätte semestervecka och förlängd föräldraledighet.

Inte hoppfullt

Tidigare var det lite optimistiska tongångar kring sextimmarskravet, men idag är många röster tysta. Det känns inte hoppfullt, säger Tora Friberg.

– Samtidigt talas det så mycket om att människor i framtiden ska få drägliga livsvillkor. Hinna umgås, hinna återhämta sig. Men med dagens arbetsvillkor blir ju människor slitna på lång sikt.

– Det drabbar särskilt ensamstående med barn. De är en utsatt och pressad grupp.

Men de tidspusslande barnfamiljerna över hela landet kan inte räkna med någon snabb lindring. Åtminstone inte från dem som makten har.

Före sommaren ska Arbetstidskommittén lägga fram sitt betänkande. De starka krafterna i den kommittén ser sextimmarsdagen som ett mycket avlägset mål, om ens någonsin genomförbart. Framtiden, fram till sekelskiftet, är intecknad av den sjätte semesterveckan och en utbyggd föräldraförsäkring. Istället talar man om "flexibla lösningar" där bland annat semesterdagar kan användas för att korta arbetsdagar under en kortare period.

I det perspektivet är det en tröst för tigerhjärtan att vi om 20 år kan ha minskat veckoarbetstiden från 40 till 38 timmar. □

Håkan Andersson

Lokala lösningar en möjlig väg till 6 timmars arbetsdag

– Det kommer att bli svårt att genomdriva 6-timmarsdag för alla samtidigt, och man kan inte vänta på centrala beslut från Stockholm. Därför är lokala lösningar bästa modellen.

Det säger Bengt Lorentzon, före detta socialchef i Kiruna kommun. Kiruna kommun har sedan februari i år infört 6 timmars arbetsdag för vårdbiträden inom hemtjänsten. Skälet till genomförandet är att man vill öka kvaliteten och få en större kontinuitet inom arbetsgrupperna.

På det sättet kommer persona-

len att orka med att möta de problem som kan uppstå i arbetet med människor. Det är ju inte bara "glada" ålderspensionärer som vårdbiträdena möter, utan även deppiga och ångestfyllda.

Den pedagogik – den idé som är grundläggande i arbetet, är att plocka fram och ta tillvara deras möjligheter.

– Förutsättningarna att genomföra 6 timmars arbetsdag i Kiruna, var idealiska, säger Bengt Lorentzon. Man hade inga vakanser och det är lätt att få vikarier. I storstäderna är genomströmningen 22 procent per år. Det var för att undvika en liknande situation som man tog steget till förkortad arbetstid. Man ska kunna arbeta som vårdbiträde i hela sitt liv, utan att bli utsliten i förtid och dessutom trivas hela tiden. Kan vi uppnå det är mycket vunnet.

Hur har man då gjort för de som ville arbeta 6 timmar? Jo, de som arbetade heltid fick kortare arbetsdag med bibehållen lön, och de som arbetade mindre än 6 timmar blev erbjudna att öka arbetstiden och få heltidslön (40 timmar).

De som redan arbetade 6 timmar per dag, fick naturligtvis

också full lön. De flesta tackade ja till förslaget.

På lång sikt räknar man med att tjäna in de kostnader som förändringen innebär genom färre sjukskrivningar och ett lägre behov av vikarier.

Hur har reaktionerna varit bland politiker och andra grupper?

– Politikerna har inte reagerat negativt vare sig på kostnader eller annat, säger Bengt Lorentzon, och den fackliga organisationen var naturligtvis enbart positiv. De enda som var oroliga var landstinget i Norrbotten, som väntade sig att kommunen på det här sättet skulle "stjäla" personal från dem.

– Eftersom det bara är ett halvår sedan arbetstidsförkortningen genomfördes, är det svårt att säga om oron är befogad, men det man hoppas på är att landstinget följer efter och även de minskar arbetstiden för sin personal, säger Bengt Lorentzon. Det verkar vara enda sättet att genomdriva reformen, speciellt nu när regeringen har lovat 6 veckors semester istället för 6 timmars arbetsdag. □

Lena Malm

Ensamma Mamma

CECILIA TORUDD

Bild: Jan-Erik Jonasson

SYSTEM

– en myt i 80-t

Under 1970-talet bibringades många föreställningen att både kampen för demokrati och jämställdhet i arbetslivet var vital och på frammarsch.

Dessa visioner har emellertid krossats under trycket av 80-talets aggressiva arbetsgivaroffensiv. Utvecklingen har i praktiken gått i motsatt riktning och arbetslivet har ytterligare avdemokratiserats samtidigt som mansväldet stärkt sina positioner.

Så har till exempel löneskillnaderna mellan män och kvinnor åter börjat öka. Dessa förhållanden har också bidragit till en ökad polarisering mellan kvinnor ur olika yrkeskategorier och talet om systerskap upplevs därför idag av många kvinnor som falskt eller klibbigt.

Varför förväntas till exempel kvinnor jubla om de får en kvinnlig chef, när de erfarenhetsmässigt kanske har anledning anta att hon inte kommer att fungera så mycket annorlunda än en manlig chef? Kvinnor i chefsbefattningar ger på motsvarande sätt ofta uttryck för att de tycker det är besvärande att de vanligtvis förväntas vara solidariska med andra kvinnor. Något som helt enkelt känns främmande för dem.

En fråga som då och då ställts av både kvinnor och män är den om vad som är starkast i den konkreta situationen – klassintressen eller könsintressen. I det följande vill jag därför ta upp den diskussionen mot bakgrund av hur förhållandena i arbetslivet utvecklats under 80-talet.

Om vi ser oss om i världen, inte bara i USA utan till exempel också i Sydeuropa och i Indien, finns det fler kvinnor i höga positioner inom det privata näringslivet jämfört med i Sverige.

Detta hänger sannolikt samman med att i vissa länder är det betydligt större motsättningar mellan klasserna än mellan könen inom den egna klassen.

Därför tillåts överklasskvinnor att inneha höga poster, eftersom alternativet är att hämta innehavarna från en lägre klass.

I Sverige har klassklyftorna ökat under hela 80-talet. Arbetare och lägre tjänstemän har blivit fattigare och klasskillnaderna har

RSKAP

talets arbetsliv?

ökat i takt med att produktionens resultat överförts från löner till vinster. Men de har också blivit fattigare reellt. För de stora inkomstgrupperna i Sverige har köpkraften minskat och de materiella omständigheterna försämrats sedan början av 80-talet.

Men även i själva arbetsprocessen har både det kvinnliga arbetarkollektivet i den offentliga sektorn och det manliga arbetarkollektivet i den privata sektorn fått allt sämre förhållanden, vilket kan avläsas bland annat i statistiken över förslitningsskador och antalet förtidspensionerade.

Kurvorna pekar brant uppåt. Det finns således skäl att hävda att svenskt arbetsliv brutaliserats.

När den övergripande samhällliga motsättningen mellan arbete och kapital skärps, skärps olika motsättningar på alla nivåer i arbetslivets hierarkier. Toppstyrningen och kontrollen av de anställda ökar, konkurrensen hårdnar både mellan individer, grupper och kollektiv, mansväldet stärks ytterligare och mobbningen av "avvikande" ökar både i omfattning och intensitet.

I ett utpräglat konkurrenssamhälle, där män skaffat sig kontroll över de flesta maktpositionerna och de flesta resurserna, är det förhållandet mellan män (klassförhållandet) som blir den centrala motsättningen.

Det blir då förändringar i mäns förhållanden till män som leder till förändringar i mäns förhållanden till kvinnor (könsförhållandet) men också till förändringar i kvinnors förhållande till kvinnor.

Ökade klassmotsättningar i samhälle och arbetsliv kan således sägas avspelas också i en ökad polarisering mellan kvinnor, som i viktiga avseenden liknar polariseringen inom dagens svarta, amerikanska samhälle.

I USA finns idag en stor svart medelklass, många svarta myndighetspersoner, svarta borgmästare, svart presidentkandidat etc. Samtidigt har den svarta majoritetens förhållanden allvarligt försämrats med skyhög ar-

Bild: Ingvar Svensson

” I Sverige har klassklyftorna ökat under 80-talet. Arbetare och lägre tjänstemän har blivit fattigare och klasskillnaderna har ökat i takt med att produktionens resultat överförs från löner till vinster. ”

betslöshet, utbredd fattigdom etc. Ur ett rasperspektiv har således förtryckaren blivit mer diffus.

På motsvarande sätt har vi i Sverige under 80-talet fått en växande och välbeställd kvinnlig medelklass. Vi har idag kvinnliga polischefer och domare, kvinnliga företagare, kvinnliga professorer och kvinnliga ministrar med villkor som i hög grad liknar den manliga maktelitens, även om deras situation fortfarande utmärks av relativ underordning i förhållande till denna. Samtidigt tycks majoriteten kvinnor ha fått det allt sämre i olika avseenden. Ur ett kvinnoperspektiv kan således förtryckaren allt oftare visa sig ha en kvinnas ansikte.

Det finns få studier av hur kvinnors förtyck av kvinnor ser ut. Men om vi antar att detta är en avspeglning av de allmänna förtrycksformerna i samhället kan vi, genom att studera hur män etablerar dominans/underkastelseförhållanden så snart de strukturella omständigheterna uppmuntrar till det, få en inblick i förtryckets allmänna mekanismer. Koloniseringens och slaveriets dynamik ser i stort sett ut att vara identiska med den manliga överhögheten. Förhållandet mellan parterna är destruktiva, eftersom det grundas på falska föreställningar om både de förtryckta och förtryckarna.

Till skillnad från de koloniserade hålls till exempel inte slavar i särskilda stadsdelar utan på särskilda delar av gården, huset eller fabriken. Båda grupperna tillbringar emellertid större delen av sin tid på de områden som tillhör härskarklasserna, där får de arbeta och passa upp. De har stort faktiskt ansvar för dessa områden, men ingen rätt till dem. Deras klass utgörs inte av individer, utan ses istället som ett anonymt kollektiv underlägset sina herrar i alla avseenden.

Alla kulturer segregerar kvinnorna på ett eller annat sätt. Kvinnorna hålls inte alltid för sig själva rent rumsligt, men det är inte ovanligt. Från de klassiska atenarnas tid till dagens muslimska medelklass i Mellanöstern har kvinnorna ålagts att hålla sig i vissa delar av huset samtidigt som de tillbringar en stor del av sin tid i den manliga delen där deras arbete i stort går

ut på att betjäna männen. Likheter med förhållandena på dagens svenska arbetsmarknad är slående.

Ända sedan kvinnor i stor skala sökte sig ut på arbetsmarknaden har den manliga maktelitens huvudsakliga försvarsstrategi varit att hålla kvinnor nere på organisationernas lägsta nivåer, vilket har kallats det hierarkiska förtrycket. I ett samhälle där antalet kompetenta och kvalificerade kvinnor ständigt ökar, behöver denna strategi förändras eller kompletteras.

När kvinnorna trots alla hinder ändå sakta men säkert trängt uppåt i hierarkin, har den manliga makten avdelat speciella områden eller funktioner i periferin av maktens centrum (dvs stabsfunktioner), där kvinnor kan tillåtas dominera och utöva ledarskap utan att detta i viktiga avseenden hotar den manliga maktelitens ställning. Detta har kallats det funktionella förtrycket.

Som resultat har vi fått en av de mest könssegregerade arbetsmarknaderna i världen, vilket givetvis bidrar till att förstärka föreställningar om kvinnors underlägsenhet. För mig tycks det därmed uppenbart att manssamhällets viktigaste försvarsstrategi i allt väsentligt går ut på att upprätthålla könssegregeringen i samhället och arbetslivet.

Det kanske allvarligaste problemet och det största hindret för en framgångrik kvinnokamp – även i de kulturer där kvinnorna har uppnått en del rättigheter och positioner – är att vi kvinnor själva i hög grad tillägnat oss förtryckarnas normer.

Denna internalisering av den manliga maktelitens normer leder till självförakt och till förakt för andra som liknar en själv.

Detta tillstånd leder till tävlan, hat och avundsjuka mellan kvinnor och en del av de värsta angreppen på kvinnor utförs ofta av andra kvinnor, som låter sig utnyttjas som marionetter för männens intressen.

Många medel- och överklasskvinnor har således idag relativt stor frihet, handlingsutrymme och möjligheter så länge som de tydligt markerar att de accepterar sin relativa underordning

” Ökade klassmotsättningar i samhälle och arbetsliv kan således sägas avspeglas också i en ökad polarisering mellan kvinnor, som i viktiga avseenden liknar polariseringen inom dagens svarta, amerikanska samhälle. ”

till och sin primära lojalitet med sina manliga ”klasskamrater”. Ställningen i hierarkin präglar sannolikt oss människor i minst lika hög grad som det kön vi tillhör och kvinnor ”i karriären” tycks lika lite som män i karriären vara benägna att kritisera rådande förhållanden.

För att inte stöta sig med den manliga makten tvingas karriärkvinnor ofta överta manssamhällets kvinnoförakt och destruktiva behandling av människor som är svagare eller har mindre makt än man själv. Alla som ingår i ett förtryckande system deformeras, korrumpas och förstörs av det.

Denna internalisering av förtryckarens normer är den värsta plågan för de förtryckta och den plåga som är svårast att göra sig av med.

Orsaken är givetvis att förtryckarnas normer inte bara genomsyrar samhälle och arbetsliv och därmed vårt medvetande. Det präglar också sådant som lagstiftningen och formerna för klass- och könskampen. Motståndsstrategierna formas och påverkas av de ramar de utvecklas inom. Under 1960- och 70-talen skapade strukturrationaliseringar och den tekniska utvecklingen allvarliga problem i arbetslivet såsom arbetslöshet, ohälsa och utarmning av arbetet och mot slutet av 60-talet kulminerade en stor del av arbetarklassens missnöje i gruvarbetarstrejken.

Kvinnornas speciella problem i arbetslivet började också framträda allt tydligare under 70-talet. Trots att kvinnorna då började utgöra närmare hälften av arbetskraften var en majoritet av dem hänvisade till yrken med låg lön, låg status, obefintliga utvecklingsmöjligheter och hög grad av kontroll och styrning.

För att motverka eller dämpa en del av dessa problem tillkom medbestämmandelagen och jämställdhetslagen. Lagstiftningsprocessen har givetvis påverkats av det kapitalistiska och patriarkala samhälle den formades i. Ett sådant samhälles strategi för att bevara rådande makt- och styrkeförhållanden är ofta att söka dölja dem och presentera dem i termer av jämlikhet och jämställdhet.

Den kapitalistiska strategi som på detta sätt talar genom medbestämmandelagen och dess förarbeten säger till exempel att lagen skall ge de legala instrumenten för de fria, oberoende och jämbördiga parternas möjligheter att förhandla och sluta avtal i frågor som rör förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare.

Däriigenom döljer lagen den verkliga motsättningen i förhållandet mellan parterna på arbetsmarknaden, det vill säga de ojämna makt- och styrkeförhållandena (klassrelationen).

En officiell och dominerande ideologi som söker osynliggöra makt, bidrar istället till att legitimera den genom att vi lätt bibringas uppfattningen att vi lever i ett demokratiskt och jämställt samhälle.

På liknande sätt döljer den patriarkala strategi som kan sägas tala genom jämställdhetslagen den verkliga motsättningen i förhållandet mellan könen (könsrelationen). Den *likhetsprincip* lagen bygger på, det vill säga att kvinnor och män skall behandlas lika i arbetslivet, osynliggör att kvinnor är den underordnade och diskriminerade kategorin. Lagens ”könsneutralitet” har därför mest bidragit till att legitimera det dominerande manssamhället och till en ”individualisering” av kvinnoförtrycket.

Den manliga makteliten i vårt land har således med stor framgång lyckats kooptera och därmed ”ofarliggöra” kampen för demokrati och jämställdhet i arbetslivet. Kvinnor är givetvis själva en del av orsaken till detta, bland annat genom att vi inte varit tillräckligt medvetna om vilka fällor vi skulle kunna fastna i. Allteftersom positioner, inflytande och makt blivit tillgängliga för kvinnor, har systerskapet för många kommit att framstå som en mytologi – omöjlig att tillämpa i den verklighet vi lever i.

Det är sannolikt så att ingen lagstiftning i världen kan förändra kvinnors grundläggande situation om inte en allvarlig omprövning av våra värderingar och vår moral först kommer till stånd. □

***Ulla Ressner
Arbetslivsforskare***

Bild: Stig Hammarstedt

Lönen kan jag ta reda på senare, tänkte jag...

...jag börjar ju sex på morgonen och arbetar fredagskvällar så det måste vara ganska bra betalt. Dessutom är det ett tungt jobb.

Bra med ett extrajobb och skönt att få lite omväxling till vårdjobbet. Kan städa på morgonen och åka hem och sova någon timme till Martin kommer hem från skolan.

Halv fem skraller eller rättare sagt skär klockan genom tystnaden. Rena tortyren. Går upp, sömndrucken och vimsig på med gröten. Har ställt fram allt kvällen innan så det ska gå så smidigt som möjligt. Tyst, tyst gör jag vad jag ska. Martin får inte vakna. Vi har gått igenom noga kvällen innan hur han ska göra när hans klocka ringe. Bäst att det blir som vi bestämt, känner mig inte i form för några ändringar i schemat. Har lovat att ringa till fritids från jobbet och kolla att han kommit dit.

Flera människor sitter och sover på tunnelbanan på väg in till stan. Vart ska de ta vägen så här tidigt?

Där sitter en reklamskylt från vauhuset jag ska städa på.

Kliver av i city och går framåt på en tom gata. Följer efter några invandrarkvinnor, antar att de ska städa på samma ställe som jag.

Vi åker rulltrappan ner två våningar och jag följer efter dem till våra klädsåp som står där gråa och trista i långa rader.

Den undre delen är fri från allt glitter som finns i den delen som är över jord. Det är två delar som är helt beroende av varandra, men det är den undre delen som håller den övre igång.

I fickan har jag en fusklapp med mitt skåpnummer. Det tar lite tid för mig att få på arbetskläder och hitta till stämpelklockan.

På vägen till klockan finns flera väktare som cirkulerar omkring. Det känns olustigt, jag känner mig iakttagen.

Snart dyker städledaren upp.

– Har ni glömt att vi börjar arbeta klockan sex medan jag varit på semester, skriker hon till mina arbetskamrater.

De rycker på axlarna, ler lite och går iväg till sina respektive städområden. Alla verkar vara av utländskt ursprung och går i långsam takt. I den takten går inte svenskar, de småspringer, tänker jag. Men den här takten passar mig utmärkt, jag blir ofta kritiserad för att jag går för sakta.

Jag blir överlämnad till damen som ansvarar för ena huset och som ska ta hand om mig denna första dag.

Så står jag alltså bland tv-apparater, skivor, bandspelare och smycken väl inlåsta, med min städvagn full med städustrustning. Det här ska nog så fint, tänker jag. Har tre och en halv timme på mig att göra fint på den här våningen.

Börjar med att tömma papperskorgar. Det tar lite längre tid än jag trott. Mycket skräp, kvitton och annat ligger utanför korgarna och det blir många ryggböjningar innan jag är klar.

Jag moppar, dammsuger heltäckande mattan, svabbar och märker att det tar förskräckligt lång tid.

Visst tusan, kontoren och trapporna har jag glömt! Och det är bara tio minuter kvar. Slarvar igenom det sista och är klar precis när klockan är halv tio och kunderna strömmar in. Jag är genomsnittlig och har fickorna fulla med skräp.

Nu ska jag bara tömma ur vattnet och plocka undan så är jag färdig.

Känner mig rätt så belåten och trött efter tre och en halv timmes oavbrutet städande. Det känns i ryggen när jag lyfter hinken för att hålla ut vattnet. Så här stressigt kan det inte vara jämt, tänker jag. Det orkar man ju inte. Det är väl för att jag är ovan.

Kommer ner till omklädningsrummet "för sent" och en väktare säger i vresig ton att jag är sen.

– Ja, jag är väl det svarar jag.

Vad menar han? Vad tror han att jag gjort?

Stämplar så ut och klär om. Kommer ut till ett fullt vaket city med massor av kunder överallt. Går in tillsammans med dem för att se mitt städområde med deras ögon. Det blir ett litet blandat intryck, men det ser fint och rent ut. Jag slänger inga tuggummi eller annat skräp på golvet.

Morgonen efter frågar städledaren hur jag tycker det verkar.

– Bra, fränsett att det är svårt att hinna med, svarar jag.

– Jag har städat i hela varuhuset och vet att det går utmärkt att hinna med, blir kommentaren.

Ja, ja tänker jag, jag får väl rutin så småningom jag också, och hinner med. Lönen är, tar jag reda på 47,45 vardagar, 51,80 fredagskvällar och 100 procent på helger.

För lite tycker jag. Det är ett tungt och smutsigt och föga uppskattat jobb. Hur skulle det se ut om vi inte höll rent?

Jag har min free-style med mig och vill lyssna på musik medan jag dammsuger andra dagen.

– Det får du inte, säger damen som ansvarar för det huset. Då hör du inte när vakten ropar i högtalaren.

– Men jag ska bara ha den när jag dammsuger och då hör jag ändå inte vakten, svarar jag.

– Nej, det går inte, andra har försökt och fått nej. Dåligt med argument. Här finns ju ett utmärkt tillfälle att underlätta arbetet, tycker jag, men det går alltså inte.

Några månader och många städpass senare är jag flera erfarenheter rikare.

Det är omöjligt att hinna med städområdet på ett bra sätt och kunna gå efter avslutad städning och känna att man gjort ett bra arbetspass. Det kan se ut som det är möjligt att hinna med städytan. Men det uppstår små "avbrott" hela tiden. Skräp, kvitton, tuggummin som måste avlägsnas. Det kan också saknas rengöringsmedel vilket medför att man blir tvungen att städa in de 10-15 minuter det tar att hämta det saknade.

Jag blev inte informerad om regler som gällde. Gick en morgon ut i "fel ordning" det vill säga jag klädde om först och gick sedan med ytterkläder och ryggsäck till stämpelklockan för att stämpla ut. En väktare kom springande efter mig. Då jag såg hans ansiktsuttryck förstod jag att jag gjort något förskräckligt. Jag hade inte en tanke på att stjäla något så det tog en stund innan jag förstod vad för fel jag begått. Väktaren hann vrålande fråga var jag varit.

– Jag har städat och ska gå hem, sa jag. Då förstod jag att jag var misstänkt för stöld.

En fredagskväll var väktarna i full aktion vid utgången. Det skulle göras stickprov och förhoppningsvis skulle de avslöja oss, som trötta efter två städpass förväntades ha fyllt våra väskor och i mitt fall ryggsäcken med stöldgods. De hade parkerat sig vid utgången för att där muddra oss.

Nu vet jag att väktare inte har befogenhet att gå igenom någons tillhörigheter, det är bara polisen som får göra det. Detta måste väktarna själva vetat om. De här två var väldigt snorkiga och otrevliga. Ska vi behöva finna oss i att bli betraktade som tjuvar tills vi bevisat motsatsen?

Jag ville en fredagskväll ta med mig min son till städningen. Det gick inte på grund av säkerhetsrisker! Det är numer ganska vanligt att barn följer med sina föräldrar till deras arbeten. Vi lever och arbetar så avskilt och det är bra för barnen att få se vad föräldrarna gör på sina arbeten. "Säkerhetsrisker" finns det väl på alla jobb.

Jag fick en söndag ta hand om kundtoaletterna. Något skitigare får man leta efter. "Ren" skit fanns på väggarna. Toaletterna och handfaten samt väggar runt om skulle göras rent med borste och trasa.

Hur man känner sig efter en sådan rengöring är svårt att beskriva. Varför inte bara spola bort skiten med hett vatten?

Jag har en vision om att det ska vara trevligt att arbeta och tror fullt och fast att det går att göra städarbete till en uthärdlig och ganska trevlig sysselsättning. Men då måste det till förändringar. Både vad det gäller lönen och arbetssituationen. Det verkar som inställningen till arbetet (nu talar jag om lågstatusjobb, som är det området jag känner till) är att det ska vara något vi bara ska stå ut med fram till pensionen. Arbetet ska liksom vara jäkligt och så blir det också. Jag menar att det ska vara trevligt att arbeta. Vi tillbringar så stor del av vår tillvaro på arbetet så det måste vara roligt. Vi lever i en välfärd, sägs det ofta, speciellt från politikerhåll, men hur långt sträcker sig den välfärden när arbetssituationen är sådan att man måste pina sig igenom veckorna för att komma fram till helgdagarna? □

Mildred Ek

BARN AV 68

Efter en svår barndom, utan vare sig barbiedockor eller Starlet – vad är naturligare än att söka efter roten till det onda?

Som barn av 68 ville vi naturligtvis ta reda på varifrån våra mödrar fått sina idéer om barnuppfostran, om fria och jämlika döttrar.

Själva visste vi inte någonting mer än att de – Grupp 8 – var arga och inte gillade smink. Och de gånger vi själva var arga fick vi ”Grupp 8” slängt efter oss, som skällsord.

Vi är dock ovanligt upplysta för vår ålder:

Jonas, 27 år:

– **De var inte riktigt kloka va?**

Anna, 20 år:

– **Vad är Grupp 8 för någonting?**

Niklas, 20 år:

– **Vänta lite, ge mig en ledtråd.**

– **Kvinnor.**

– **Det är en terroristgrupp va?**

Jaså inte, det lät så på namnet.

Vi började läsa tidningsartiklar och böcker från Grupp 8:s glansperiod i början av 70-talet. Ju mer vi läste desto argare verkade de, men också klokare. Och engagerade. Det verkar i alla fall ha varit mycket roligare än 80-talets ”satsa på dig själv”-ideal.

Kristina Jonsson och Ann Ringström är två tjejer som i våras gick ut journalisthögskolan i Göteborg. Deras examensarbete var en djupdykning i Grupp 8:s historia, och vad som sedan hänt med de kvinnor som startade det hela. Nio kvinnor har de intervjuat. Vi har valt en av dessa. Valet var svårt, alla nio hade mycket att säga, men vi valde intervjun med Louise Waldén, lite också med tanke på att många av Vi Mänskors läsare känner henne sedan tidigare.

Det var en gång åtta arga kvinnor...

Idén till organisationen föddes när åtta kvinnor 1968 träffades på en seminarie-session om könsroller i Uppsala. De bestämde sig för att tillsammans studera och analysera kvinnans situation. De ville föra en separat kvinnokamp jämsides med klasskampen. Socialismen var en självklar förutsättning för kvinnans frigörelse, men kvinnan behövde en egen revolution vid sidan av den socialistiska. Kvinnorna hade både det ekonomiska förtrycket och förtrycket från männen att frigöra sig ifrån.

De åtta blev efterhand 17, men fortfarande var gruppen sluten. Med aktioner, tidningsartiklar och skrivelser till myndigheter stred Grupp 8 för de bortglömda kvinnofrågorna.

Rätten till heltidsarbete och daghem, fri abort och smärtfri förlossning var viktiga frågor för Grupp 8. De kämpade också mot porr och reklam som framställde kvinnor som sexobjekt.

Allt fler kvinnor sökte kontakt med Grupp 8. Skulle man förbli en kaderorganisation eller vidgas till en massrörelse – alla i gruppen var inte eniga. I juni 1970 ordnade Grupp 8 slutligen ett offentligt möte på Stadsmuséet i Stockholm. Intresset blev större än väntat, 130 kvinnor kom till mötet.

Personliga erfarenheter

De nya medlemmarna delades in i lokalgrupper, som fungerade som diskussions- och studiegrupper kring kvinnofrågor. En del lokalgrupper ägnade sig också åt medvetandegörande. Gruppemedlemmarna berättade mycket personligt för varandra om sina upplevelser i egenskap av kvinnor – om förtryck, om första menssen, om sex. På så sätt skulle upplevelserna avmystifieras och problemen bli politiska istället för personliga.

Några stadgar hade organisationen ännu inte. Det blev lokalgruppernas uppgift att diskutera fram förslag som ett stormöte antog efter långa och högljudda diskussioner.

Riv pyramiderna var principen för Grupp 8:s organisation. Hierarkin skulle bort, den var manlig och odemokratisk.

Grupp 8 växte snabbt. Kvinnor slöt sig också samman i andra städer och antog Grupp 8:s program. De sålde Kvinnobulletinen, som utkom med sitt första nummer i mars 1971, men hade annars ingen direkt samverkan med Grupp 8 i Stockholm. Det fanns alltså inget centralt medlemsregister och ingen visste exakt hur många åttor som fanns i landet.

I Stockholm växte åttornas antal under 1972 från 200 till 400. I Göteborg hade Grupp 8 drygt 100 medlemmar 1972.

Under 1971 kom Grupp 8 igång på allvar med aktioner – med varierande framgång. Kampen för att också deltidsarbetande skulle få sociala förmåner lyckades. På industriarbetsplatserna var aktionerna ibland mindre lyckade – till exempel på de industrier där många arbeterskor var finsktalande. Paneldebatter rörande låginkomstutredningen 1970 och om rätten till smärtfri förlossning var ännu ett sätt för Grupp 8 att nå ut.

När Riksdagspartierna höll valmöten var åttorna där och häcklade, med slagord och banderoller:

"Geijer gillar låglönetjejer"

"Kvinnokön ger lägre lön"

"Häng Sträng"

... var bara några av slagorden.

I april 1972 visade Grupp 8 en utställning på Moderna Muséet i Stockholm. Den var uppbyggd kring nyckelorden: produktion, reproduktion och sexism och gav upphov till mycket rabalder i massmedia:

"Grupp 8 bara frossar i kvinnors vidrigheter" löd en rubrik i Dagens Nyheter.

"Moderskapet framställs som ett enda martyrium. De mest smetiga bilder de hade kunnat hitta illustrerade förlossningen och bilder på ovanligt fula nyfödda barn hade man också lyckats uppbåda"; fortsatte Irene Möller i DN-artikeln.

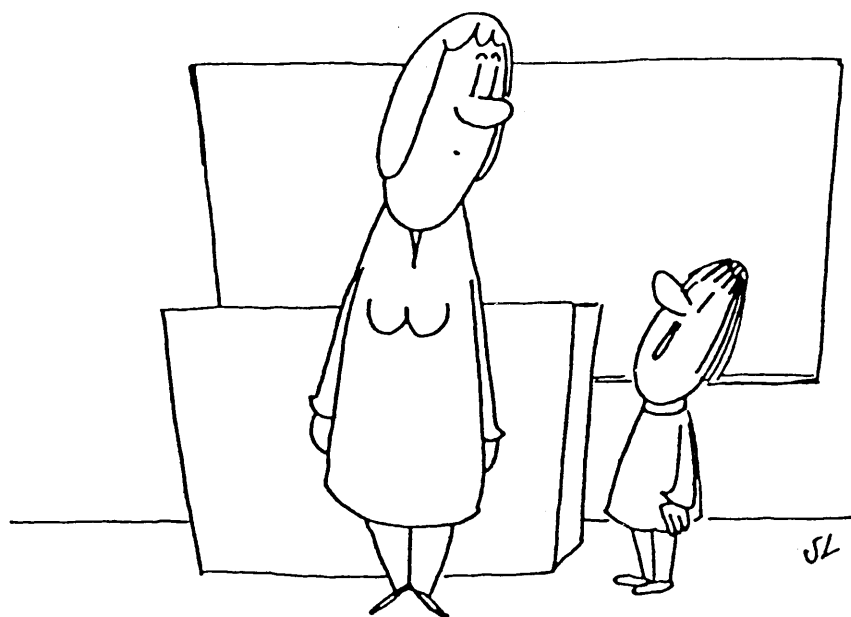
Grupp 8 stod inte handfallna utan svarade:

"Grupp 8 tycker inte att kvinnans liv är vidrigt eller att hennes kropp är motbjudande. Vi har velat korrigera den falska, romantiserade bilden av kvinnans situation i allmänhet och moderskapet i synnerhet, som visas upp i veckopress etc."

Vandringsutställning

13 000 personer såg utställningen på Moderna Muséet. Samma utställning for sedan som vandringsutställning runt i landet och visades på Göteborgs stadsbibliotek de två sista veckorna i maj.

Den flata organisationen ställde till problem inom Grupp 8. I Lund ordnades en kvinnokonferens i februari 1971. Där deltog representanter för Grupp 8, de danska feministerna Rödstrumporna och Womens liberation från England.

FRÖKEN, DET VAR FEL SOM JAG SA.
MAMMA ÄR INTE MED I GRUPPSEX,
HON ÄR MED I GRUPP 8.

Ingen hierarki

I Rödstrumporna såg många av de ny-tillkomna åttorna den idealiska kvinnoorganisationen – Rödstrumporna hade ingen hierarki alls och gick in för att vara mycket kvinnliga – under mötena satt de och stickade sockor.

Grupp 8 hade enligt de nya åttorna blivit en alltför manlig organisation – några få yttrade sig och bestämde allt.

Bråket som uppstod ledde till att systemet med representantskap som införts ersattes av stormöten igen. Stormötena urartade dock efterhand: Alla som deltog hade yttranderätt och rösträtt men det

blev ändå allt färre som fick allt större inflytande. I december 1971 återgick man till representantskap.

Det fanns motvilja mot feminismen inom Grupp 8 – med de manshatande amerikanska radikalfeministerna som ett skräckexempel.

Segregerad kvinnovärld

Den radikala feminism som de amerikanska kvinnorna representerade krävde att kvinnorna helt skulle ta avstånd från män, medlemmarna fick inte ens bo ihop med män, utan skulle leva i en totalt segregerad kvinnovärld.

Tanken var att man först skulle definiera de feminina principerna och den feministiska ideologin. Först därefter kunde man konfrontera männen och deras ideologi. Kvinnor blev annars i slutändan alltid förrådda av männen. Den primära klasskampen var den mellan man och kvinna.

Grupp 8 anammade så småningom feminismen, men en annan form av feminism än den amerikanska. Den gick ut på att lyfta fram kvinnokulturen, värdera upp traditionella kvinnojobb och se verkligheten ur ett kvinnligt perspektiv.

Oenigheterna bland åttorna – om organisation och ideologi – som först blossade upp efter konferensen i Lund 1971, blev allt större. En del åttor tröttnade på alla stridigheter. I mitten av 70-talet hade många av de tidiga åttorna gått ur. Grupp 8 hade stor genomströmning och efterhand sjönk antalet medlemmar. Massmedia tystnade.

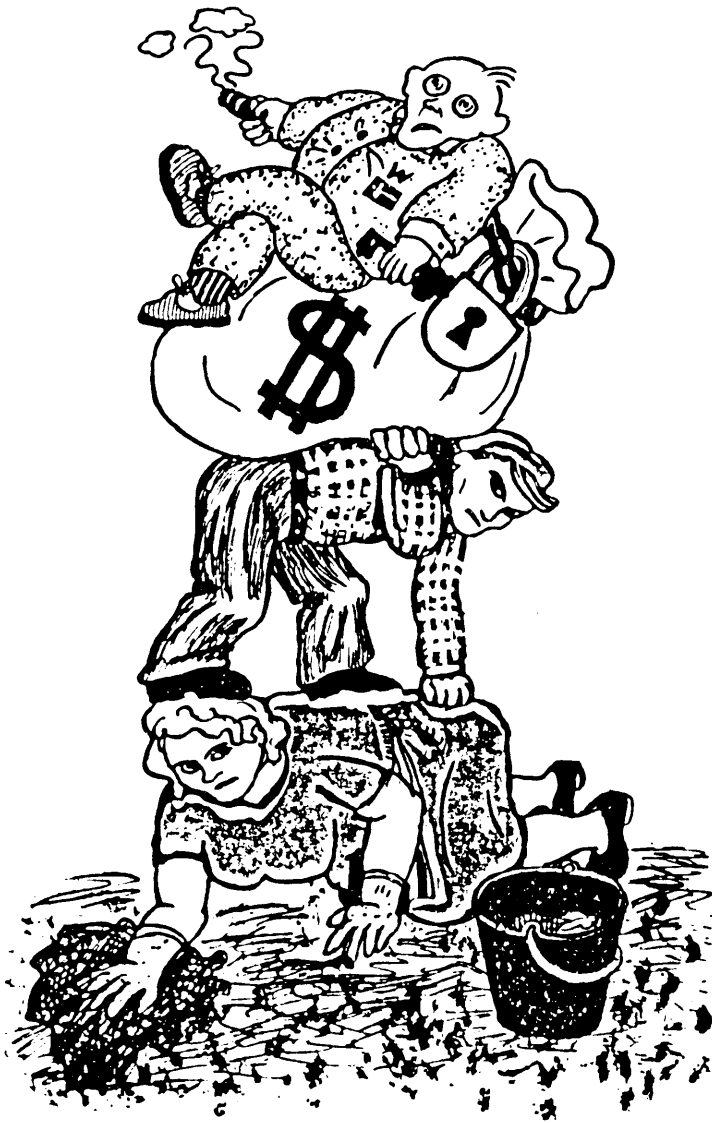
Idag är Grupp 8 en liten tapper skara som gör Kvinnobulletinens fyra nummer per år för 2 000 prenumeranter. Trots att kvinnokampen nu betraktas som lite dammig – av massmedia – har Grupp 8 och arbetet med Bullen dragit till sig även yngre generationens kvinnor.

Och helt tyst har det inte blivit. Finansvalparna på Börsen i Stockholm stördes förra året den 8:e mars – internationella kvinnodagen – av monopolpengar som haglade i luften och odisciplinerade kvinnor som ropade:

**"Vi vill ha sex,
vi vill ha sex,
vi vill ha sex timmars arbetsdag."**

Det var Kvinnobulletinen och Kvinnofronten som väckte valparna, och även pressen – ungefär 30 tidningar skrev om kvinnornas börsklipp.

DET DUBBLA FÖRTRYCKET

”Det kanske fanns kvinnliga värden som jag bara förnekade.”

LOUISE

Jag var en falsk man. Jag ville vara som killarna, och omedvetet föraktade jag andra tjejer och kvinnor. Tjejer gjorde aldrig någonting, var passiva, intresserade sig bara för utseendet och virkrecept. Förutom jag själv och en liten klick vänner som bröt mot mönstret.

Louise Waldén har hunnit bli 48 år och hennes kvinnosyn har inte mycket gemensamt med den hon hade när hon – 27 år gammal med ett nyfött barn – fick syn på ett uttalande som Grupp 8 gjort i en tidning.

– Jag hade levt ett självständigt liv utan bekymmer, och nu hade jag barn och bara såg en massa hushållsarbete torna upp sig i det oändliga framför mig. Så när jag fick syn på de där raderna i en tidning tänkte jag bara: dit måste jag!

Ett självständigt liv, ja. Louise var en ”pappas flicka” som ville göra så mycket som möjligt. Men mamma, Margit Palmaer, var hennes ideal.

– Mamma var fantastisk. Hon var gammal clar-teist, åkte till Sovjet och träffade Kollontay, skrev flera kvinnoböcker på 30-talet och fortsatte sen

som författare. Hon hade tre söner och två döttrar, och dessutom en man som inte gjorde någonting hemma. Så hon såg enda möjligheten att inte drunkna i hushållsarbete: att göra så lite som bara var möjligt. Och det är klart, då städade vi ju när våra kompisar kom, för att slippa skämmas.

– Mamma, som lever fortfarande, tappade inte sitt engagemang när hon blev äldre. Hon var 70 år när jag gick med i Grupp 8, och hon blev så lycklig för att kvinnokampen blomstrade upp. Hon började skriva artiklar i Vi Mänsskor.

Louise var 22 år när hon lämnade Örebro, åkte till Stockholm, gifte sig och började läsa till en fil.kand.

– Jämlikhet var inget problem när man var två vuxna personer. Jag kände mig aldrig förtryckt eller mindre värd därför att jag var kvinna ... 1967 träffade jag min nuvarande man Leif, som också var gift. Vi flyttade ihop 1968, och året därpå fick vi Mattias. Då blev jag medveten om att jag inte skulle få vara lika fri och självständig hela livet, och det berodde på att jag var kvinna.

– Genom min moster, som var aktiv i Svenska Kvinnors Vänsterförbund, träffade jag Barbro Backberger i Grupp 8. Jag uttryckte min entusiasm över Grupp 8 och sa att jag ville vara med, men hon sa bara att det går nog inte. Det var ett mycket slutet sällskap det där, som inte kunde ta in nya medlemmar hur som helst. Till slut sa hon i alla fall att hon skulle ta upp saken i gruppen.

– Senare meddelade hon mig att det gick bra att jag kom, men då gjorde jag bort mig totalt. Jag tog nämligen med mig Gunilla Thorgren till mötet, vilket tydligen var otroligt fräckt eftersom min egen närvaro noggrant hade övervägts av gruppen.

– Jag kände mig liten och dum, och inte blev det bättre av att alla andra verkade så mycket äldre och klokare. De var allvarliga kvinnor, medvetna och belästa. De ville fördjupa sig i analys, men Gunilla och jag drev på för att vi skulle gå ut offentligt för att göra kvinnor medvetna om förtrycket. Att nå ut var det viktigaste för mig, jag hade svårt att se det meningsfulla i de där samtalen en del grupper hade, där alla berättade om sina upplevelser vid första menssen, samlag och så vidare.

Det var en fantastisk känsla för mig att jobba tillsammans med tjejer. Det fanns en glädje, energi och spontanitet som inte var killarnas utan tjejernas egen. Visst hade jag haft väninnor förut, såna som man grät ut hos och så, men här fick kvinnogemenskapen ett större perspektiv.

– Vi var livrädda för feminismen. Till den internationella kvinnokonferensen som vi ordnade vällade det in tjejer, men dessutom kom det en man. Det var Dolle Minas från Holland som hade med sig honom, och de amerikanska feministerna blev rasande. Dolle Minas slöt upp som höns kring den stackars karln, som nog helst av allt hade velat åka hem. Vi fick hålla konferensen i två rum, ett för feministerna, som inte tålde mannens närvaro, och ett för Dolle Minas och några till.

– När vi kom tillbaka till lokalen efter den avslutande festen – som inte feministerna hade varit med på – de hade sin egen fest – var alla band och all annan dokumentation från konferensen borta. De amerikanska feministerna ville väl inte att det skulle falla i fiendens händer.

– Förskrämda såg vi hur feministerna marscherade på gatorna och skrek: husen är byggda av fiender, gatorna är lagda av fiender, bilarna körs av fiender!

– Jag åkte till USA 1971 för att studera feminismen, kom hem och skrev studiebrev om hur man skulle bemöta denna fara när den kom till Sverige. Jag fick rysningar bara jag hörde ordet kvinnokultur.

– Feminismen var inte intellektuell, jag ville ha analys.

Louise blev redaktör för Vi Mänsskor. När redaktionen startade en intervjuserie för att berätta om kvinnors situation intervjuades turkiska arbetarkvinnor.

Vi gick dit för att göra ett reportage om hur synd det var om dessa stackars kvinnor som var instängda i hemmen, förtryckta och utan möjlighet att förverkliga sig själva. Men de här kvinnorna började prata om hur svårt svenska kvinnor måste ha det. Tänk att behöva arbeta för att försörja sig, att behöva se alla dessa reklam-pelare med vackra flickor och bli jämförd med dem, att inte få bli fet, att hela tiden behöva tävla med männen och vara lika bra som de.

– Då upptäckte jag att de kanske hade rätt. Det kanske fanns kvinnliga värden som jag bara förnekade, genom att försöka identifiera mig med den manliga världen. Jag började leta efter kvinnokultur och försökte hitta kvinnliga egenskaper hos mig själv.

– Mattias var ett par-tre år gammal när jag började fundera över värdet av att vårda. Jag började ägna mig åt barnen – Mattias och Leifs två från det tidigare äktenskapet – och upptäckte att det krävdes stora och helt annorlunda kunskaper för att ta hand om barn.

– Det blev viktigt att vara lyhörd för andra människors – barnens – känslor, att vara flexibel, intuitiv. Allt det blev behov för mig, och det var ingen intellektuell process, utan mer emotionell. Jag vet inte vad jag skulle ha gjort annars, gått i terapi kanske, eller tagit livet av mig, men det var inte naturligt för mig att fortsätta som förut.

– Ett tag gjorde jag inget annat än bakade, syltade, saftade, stickade, virkade, städade och uppfostrade barn på somrarna. Jag började förstå att det finns en kvinnokultur, ett kvinnligt förhållningssätt, som riskerar att försvinna eftersom samhället inte värderar traditionella kvinnosysslor lika högt som "produktion".

– Kvinnor har sina egna uttrycksmedel, sin egen musik, konst och poesi. Att bejaka det är att hålla kvinnokulturen levande.

– Vi blir aldrig män, därför är det fel att förakta det kvinnliga. Om man föraktar kvinnor föraktar man ju en del av sig själv.

Till och med städning har sitt värde enligt Louise.

– För många kvinnor är det ett absolut krav att allting ska vara rent. Och det är ju jätteviktigt. Det som vi är rädda om måste vårdas för att inte förstöras. Arbetarkvinnor föraktade oss för att vi inte ens kunde hålla rent omkring oss medan vi tyckte att den detaljen var oviktig.

Heltidsjobb för alla var ett av Grupp 8:s krav.

– Det går bara inte att leva ett helt liv med åtta timmars arbete per dag. Fyra hade varit lagom. Då hade man hunnit bejaka alla sidor hos sig själv, både den aktiva, som vill göra en massa saker, och den kvinnliga, vårdande, intuitiva. Det är viktigt att få vara kvinna. Har man ett kvinnligt förhållningssätt så har man en egen identitet. Det är roligt att alltid känna sig som en kvinna, vad man än gör.

– Kvinnor som vill göra karriär tvingas ofta arbeta på mäns villkor, efter deras värderingar och prioriteringar. Förr klädde dom sig i kostymliknande kläder för att inte avvika. Nu ska det vara mjuka knytblusar och bredaxlade jackor – en sorts hermafroditisk blandning av förförisk feminitet och aggressiv maskulinitet. Jag lockas mera av det androgyna, en flytande blandning av kvinnligt-manligt. Man kan vara "kvinnlig" i jeans och T-shirt. "Kvinnligheten" sitter inte i kläderna utan i förhållningssättet. Nu börjar det finnas allt fler kvinnor som tar sig fram på egna villkor, aktivt, målmedvetet, genom hårt arbete – men utan att förtränga sina kvinnliga egenskaper. De gamla de-

finitionerna av manligt/kvinnligt håller på att lösas upp av alla sorts blandningar. "Kvinnor kan" -mänsorna är nog tidstypiska. Där möter man hermafroditer och androgyna, kostymkvinnor och dockkvinnor.

– Det är en helt ny samhällsstruktur vi behöver, som tar hänsyn till kvinnors behov och rättar sig efter dem. Och den är på väg. Miljö- och fredsrevolutionerna är exempel på det.

– Det behövs en revolution, men en mental revolution som ändrar människors förhållningssätt. Och det tar tid, alla förändringar tar tid. Det förstod vi aldrig i Grupp 8 och i studentvänstern. Så att göra revolution och ersätta ett gammalt system med ett färdigt nytt är för slutgiltigt. Det går ju inte att göra en ny revolution för att rätta till det som blev fel efter den förra.

Grupp 8 trodde inte på kvinnofrigörelse utan en revolution som ledde till att samhället tog över hushållsarbete och barnuppfostran.

– Jag vet att vi hade en föreställning om storfamiljer, fler att dela hushållsarbetet mellan, större grupp att känna gemenskap med ... Men kärnfamiljen är ändå den samlevnadsform som ger mest. Det är väl en kär dröm för nästan alla att få leva i en liten familj och känna nära samhörighet med och total tillit till en liten grupp människor. Det är svårt, men fantastiskt när det lyckas.

– Jag vet att jag har en motsättning där i mitt sätt att tänka. Jag är ju marxist när det gäller den ekonomiska analysen. Samhället ska äga produktionsmedlen. Men jag vill ha min privata sfär, familjen, där jag känner gemenskap, utvecklas och har relationer som samhället inte kan ersätta eller ska ha något att göra med. Min personliga frihet är viktig, så på det viset är jag en obotlig liberal. Och jag är feminist. Mitt kön betyder mycket, jag vill tänka och handla utifrån ett kvinnligt perspektiv.

– Feminismen – och min tid med Grupp 8 – har gått som en röd tråd också genom mitt arbetsliv. Under hela 70-talet var jag redaktör för Vi Män-skor och jobbade med utställningar och föreläsningar. Jag jobbade ett tag för RFSU som kursledare. Forskningsprojektet som jag håller på med nu, kvinnokulturens och manskulturens olika sätt att se på tekniken, är ju direkt anknutet till feminismen.

– Jag tror att feminismen är nödvändig om kvinnorna ska bli jämställda med männen. Det går inte att vara stark om man inte får vara det på sina egna villkor. □

Louise Waldén

”Det ska tidigt krökas, det som krokigt ska bli”

”Om en pojke ville leka med deg eller försöka baka en bulle, hotades han med att han skulle tappa sin manslem eller råttorna skulle äta upp den. Om en flicka lekte med kniv eller yxa, fick hon höra, att gjorde hon så, så skulle det manliga organet växa ut på hennes näsa”, berättas det från Dalarna.

Könsrollerna betingas man för så tidigt i livet, att man kan få för sig att de är medfödda, instinktiva. De vuxna präglar helt omedvetet barnet genom sin hållning, och en tradition som överförs eller lärs in mycket tidigt, uppfattas som medfödd.

I det svenska bondesamhället, som det tedde sig mot slutet av förra seklet, var det två saker som framstod som särskilt betydelsefulla. För det första skulle barnet växa in i det nedärvda könsrollmönstret, för det andra måste det så tidigt som möjligt lära sig arbetets välsignelse.

Arbetsdelning

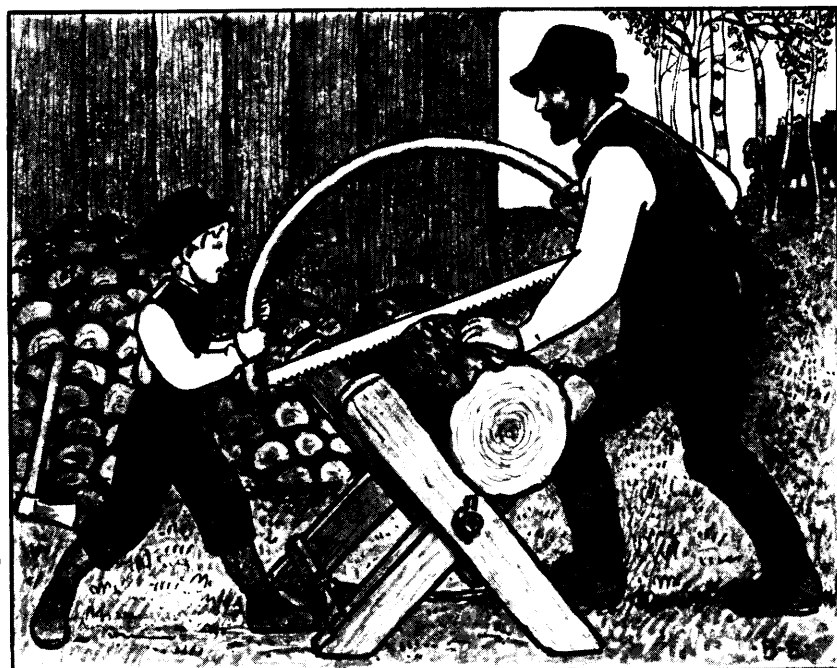
De två sakerna hör nära ihop, eftersom en arbetsdelning var både praktisk och nödvändig så länge familjen producerade i det närmaste allt vad den behövde, och sedan historiens början har en arbetsdelning efter kön varit det naturliga.

Det var viktigt att varje individ kände sin plats i arbetsgemenskapen, visste vilka arbetsuppgifter som förväntades av en man eller kvinna. Männen lärde sina söner och kvinnorna döttrarna de arbeten de skulle syssla med senare i livet.

Naturligtvis var det skillnad på storbondens familj och backstugesittarens, och det var också vissa regionala skillnader, men i stort sett var mönstret det samma.

Könsrollernas inlärnin

Det började redan i vaggan, när det nyfödda barnet fick på sig en mössa som markerade dess kön. Förutom att skärningen var olika, använde man blå band i pojkens mössa och röda i flickans.

Teckningar: Brita Ellström

Sen blev det svårt att se skillnad under några år, eftersom både flickor och pojkar kläddes i *kolt* så länge de var små. Kolten var en klänning, oftast grå, som bars fram till skolåldern eller till dess pojken hade tillägnat sig vissa kunskaper eller färdigheter. Pojkarna tyckte det var förnedrande att gå i flickkläder när de var över småbarnsåldern.

”Det var ett stolt ögonblick, när gossen fick byxor och blev man. För flickan blev det ingen förändring.”

De vuxna hade inte tid att ägna sig särskilt mycket åt barnen, men barnen traskade med till ladugård och stall, var med under slåtter och potatisupptagning, såg på när slakten skulle beredas och när väven sattes upp. Så snart koltåldern var förbi fick de börja hjälpa till på allvar, och flickor och pojkar fick från första början olika arbetsuppgifter.

Flickor

Flickorna fick först och främst passa sina småsyskon. Vaggan skulle trampas utan uppehåll så länge spädbarnet var vaket, och småbarn som tultade omkring måste vaktas för elden och brunnen.

Flickor fick också tidigt lära sig duka och städa. I hem där modern var borta på dagsverken, fick en flicka laga mat och baka från 8-9 års ålder.

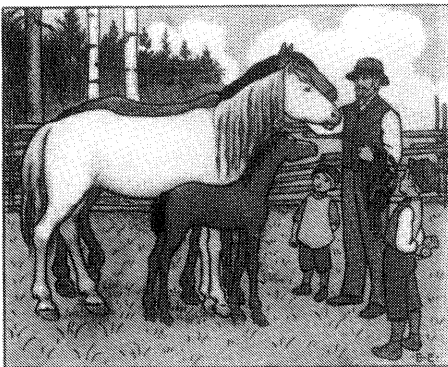
Men en duglig husmoder skulle också kunna karda, spinna, väva, sy och sticka, och redan små flickor skulle alltid ha ett handarbete i händerna.

”Jag var rätt skicklig i stickning och virkning, fast jag var så liten (7 år)”, berättar Moa Martinson i *Morgifter* sig. En ung flicka som inte kunde spinna och väva, hade små chanser att bli gift.

Ladugården var av hävd ett kvinnligt arbetsområde, som det var skamligt för män att ge sig in på. (Detta ändrades som bekant när mjölkmaskiner infördes). Flickorna var med vid utfodring av djuren och lärde sig tidigt att mjölka.

Pojkar

Pojkarna fick vara med på åker och äng, i skogen, vid kvarnen och på trösklögen. Tidigt fick pojkarna lära sig hantera kniv och yxa. De skulle senare i livet kunna tillverka sina redskap och verktyg. Som små fick de göra vispar, kvastar och räfseninnar. Några fick lappa sina egna skor. Bindning och lagning av nät kunde också höras till arbetsuppgifterna när de blev lite större.

Att pojken hjälpte till i köket ansågs rent av skamligt på många håll. Det var under deras värdighet att befatta sig med ”kvinnfolksgöra”. Till och med att hålla en garnhärva för sin mor kunde betyda att han ”miste sin mandom”.

Vissa arbetsuppgifter utomhus var dock gemensamma för både pojkar och flickor. Det gällde lukning och att sätta och ta upp potatis, samt att hjälpa till under slåttern. Annars var det överlag så att ”när pojken blev såpass att han dugde till något så fick han hjälpa far med hans arbete”.

Nedsättande

Över hela landet var det utan tvekan så, att ”allt arbete som hörde till kvinnfolks sysslor, var nersättande för en som ville vara kar”. Men i hem där tjänstefolk saknades, fick naturligtvis både söner och döttrar hjälpa till där de behövdes. Nöden känner ingen lag.

Fattigfolks barn fick redan från sju-åtta års ålder tjäna sitt bröd hos andra. Det räknades som en fördel att tidigt komma ut och lära sig veta hut – åtminstone av dem som inte själva drabbades!

Att till exempel ensam i stora skogen valla får eller kor var hemskt för den som var liten och rädd. Och medan vallpojken kunde skära sig en sälgpipa eller hitta på annat tidsfördriv, skulle vallflickan jämt ha med sig en stickning medan hon vakade djuren.

Även leken var könsbunden. Medan pojkarna satte upp drakar, byggde vattenhjul, sprang i kapp eller utförde styrkeprov, var flickorna hänvisade till att leka med dockor – även om ”dockan” var ett vedträ. De skulle även i leken fostras till sin blivande kvinnoroll.

Pojkar och flickor lekte aldrig tillsammans, bortsett från jul och midsommar, när även de vuxna var med i leken.

De som överförde värderingar och attityder till barnen, var ofta mor- eller farföräldrar, som bodde kvar på gården. Inläringen var ofta subtil, man kom längre med ett skratt än med en förmaning: ”Som liten pojke ville jag en gång hjälpa mormor baka bröd, men hon sa, att i så fall måste jag kläda om mig till flicka, och det ville jag ej”.

Inläring – till vad?

Det liv som väntade dessa barn var hårt och arbetsamt, och det gällde särskilt flickorna. Först upp och sist i säng, alltid med ett arbete i händer, knappast ro att sätta sig och äta, det var kvinnornas lott.

Bondesamhället genomsyrades av kvinnoförakt. ”De hedersbegrepp som gällde för en man i motsats till kvinnan voro: att han skulle hålla ett givet löfte, vara punktlig och noggrann, allvarlig och lugn, icke ombytlig, icke trätysten och icke skvaleraktig. /.../ Karaktäregenskaper som räknades som speciellt kvinnliga voro: att de ansågs vara koketta, att de voro benägna för prål och lyx, att de voro ombytliga samt att de voro pratsjuka och skvalleraktiga.”

Även hennes arbetsuppgifter nedvärderades. En man som ertappades med en kvinnosyssla, fick höra glåpord om detta resten av livet.

Kvinnorna hade heller inte samma rättigheter som männen. Den äldsta sonen skulle överta gården, och systrar hade inget att säga till om gentemot bröderna. En gift kvinna måste lyda sin man, och "om en kvinna ärvde jord och djur och gifte sig med en som ingenting förde till hemmet, övertog han ändå kommandot på gården sedan de blivit gifta".

Självständig – på mannens villkor

Ändå hade hon stor självständighet inom sitt arbetsområde, och hon hade ett stort ekonomiskt ansvar. En duktig kvinna var outhärlig, och det var inte en ung flickas utseende som avgjorde om hon var attraktiv på äktenskapsmarknaden, utan hennes yrkesskicklighet. Hon hade ett omväxlande liv, jordnära, skapande – till skillnad från borgarklassens kvinna, som hade frångått allt ekonomiskt ansvar.

Men vi ska akta oss för att romantisera. Det var ett mycket slitsamt liv, och trots hennes relativa självständighet var det ändå mannen som bestämde i alla viktiga frågor.

I vissa regioner, där männen av ekonomiska skäl tvingades vara borta från hemmet under långa tider – på arbetsvandringar i Dagarna, som sjömän i kustsamhällena – fick kvinnorna utföra en hel del av männens arbeten. I Dalarna fick de till

exempel tröska. Men eftersom kvinnors arbeten av hävd var så nedvärderade, ledde detta till att män inte längre ville befatta sig med tröskning. Fanns det inte kvinnor på gården, lejde man hellre in tröskerskor utifrån.

Kvinnans liv har alltid varit ett liv på mannens villkor. En kvinna var prissiven en man, antingen han var hennes far, husbonde eller make, och denna man avgjorde graden av hennes självständighet.

Mannen var också fången i sin miljö. Det krävdes att han skulle vara

stark, modig, uthållig. Han fick aldrig gråta eller visa ömhet. Men det svåra i mansrollen kompensades genom vissheten att han hade sina privilegier gentemot kvinnan, och att han var henne överlägsen. Han var skapelsens krona, skapad till Guds avbild ... □

Aase Bang

Citaten kommer från Nordiska museets etnologiska undersökningar (svar på frågelista nr 39: "Man och kvinna. Olikheter i liv och arbete.")

Även stadsbarnens lekar och sysslor var tidigt könsbundna. I trettiotalets barnrikehus (solgårdar) lekte pojkarna för sig med typiskt "manliga" förebilder. Bild: Gunnar Lundh

Redan 1904 startade Maria och Ellen Moberg en barnkrubba i Norrköping. Till "hjälp för mödrar" och "barnaglädje åt barnen", mot en avgift av 1 krona i månaden.

Intentionen var att både flickor och pojkar skulle lära sig nyttiga saker genom leken. Många sysslor gjorde de tillsammans, men lika ofta "föll det sig naturligt" att det blev så här. Bild: Norrköpings stadsarkiv.

Skolan och jämställdheten

Bild: Stefan Edetoft

Jämställdhetsarbete i skolan är ingen ny fråga. Även om val av utbildning och yrke betraktas som den enskilde elevens angelägenhet, har man genom åren satsat stort på information i syfte att förmå i första hand flickorna att välja annorlunda. På senare tid balanserat av försök att rekryterar pojkar bland annat till vården.

Men det könsbundna valet finns där ändå, och det är tydligast bland ungdomar från arbetarhem. De väljer yrkesinriktade linjer redan i gymnasieskolan.

Könsuppdelningen bland barn från akademikerhem blir tydlig först efter gymnasieskolan, trots de inbrytningar som kvinnor gjort på vissa prestigeutbildningar, som till exempel läkarlinjen och juristlinjen. Mönstret är dock det samma.

Flickornas val av fortsatt utbildning är lika väl övervägda och rationella som pojkarnas. Både flickor och pojkar väljer i överensstämmelse med den bild de har av sig själva i kvinnligt och manligt, med sina intressen och ambitioner *så som de utvecklats under uppväxt och skoltid, med de flesta vuxnas uttalade eller outtalade förväntningar*. Flickor vill bekräftas som kvinnor i samverkan och samspel med andra. Familj och barn ingår som viktiga, kanske avgörande inslag i deras bilder av framtiden.

Pojkar vill förstås också bekräftas – som män – vinna halva kungariket (eller åtminstone en Volvo) och prinsessans hand genom list, uthållighet och styrka – några av alla de dygder som sagor och bilder förmedlar.

De könsbundna valen av gymnasieutbildning konserverar naturligtvis det könssegregerade arbetslivet. Att kvinnor och män utträttar olika saker i arbetslivet skulle inte betyda så mycket om inte just till arbetsdelningen kopplades fördelningen av makt, värde, kunskap och materiella resurser.

Delar på uppgifterna

Ett jämställt samhälle förutsätter ett jämställt arbetsliv, där vi så långt som möjligt delar på uppgifterna inom alla viktiga sektorer – vård, undervisning, teknikutveckling, forskning, ekonomi och där vi solidariskt delar på de uppgifter som egentligen ingen vill ha.

Man tycker då att männen skulle inse det rättmätiga i kvinnornas krav, att de skulle upptäcka sina egna intressen i familj och barn och självmant flytta på sig från de positioner och förmåner som av tradition varit deras.

Inga Wernersson, skolforskare i Göteborg, ställde i en artikel i Tiden

1984 frågan om inte skolan snarare fungerade som ett hinder för ökad jämställdhet än tvärtom. Enligt henne skulle detta bero på att man förenklat och förytligat frågor som rör könsroller.

Det handlar inte om vem som diskar eller mekar med bilen, hemma eller på jobbet, utan om mycket mer – om just fördelningen av makt, värde, kunskap och materiella resurser. Vidare har man hittills inte sett, eller tagit för given, könstillhörighetens oerhörda betydelse för en människas uppfattning om sig själv och andra.

När jag började arbeta med jämställdhetsfrågor vid en statlig myndighet i början av 80-talet var det otänkbart att tala om makt, om manlig dominans och kvinnors underordning. Då ansågs man lämna jämställdheten och hemfalla åt "kvinnosak".

Genom att förneka maktperspektivet försöker man dölja de konflikter som jämställdhetsfrågorna rymmer, konflikter som vi som arbetat på det här området dagligen och stundligen upplever om inte annat så i form av skämt, raljerande och en diffus oro runt sammanträdesbordet.

Kunskapen växer

Under 80-talet har debatten fördjupats. Kunskapen om mäns och kvinnors skilda villkor i vårt samhälle växer. Makt och konfliktdimensionen berörs då och då, också i det offentliga arbetet, om än fortfarande försiktigt. I regeringens förslag definieras ett jämställt samhälle som ett samhälle där "den sneda arbets- och maktfördelningen mellan könen är upphävd".

Äntligen är det möjligt att lyfta fram maktperspektivet, att i jämställdhetsarbetet i skolan ta sin utgångspunkt i kvinnors underordning och mäns dominans.

Klassrumsforskning visar oss (om vi inte visste det förut) hur vi vuxna kvinnor i katedern låter pojkarna dominera det offentliga rummet. De allra flesta av oss vuxna står handfallna och sårade inför alla de uttryck för kvinnoförakt som redan mycket små pojkar för till tals. Och sviker därmed både flickor och pojkar. Många lärare vet med sig att de sviker "de tysta flickorna" för att klara de störande eleverna, dvs pojkarna. Vi gillar pojkars frimodighet och debattglädje och upplever plågsam irritation inför försiktiga flickor som aldrig är nöjda med sina prestationer.

Mönstret gemensamt

Det senaste decenniets kvinnoforskning ger oss hjälp att se strukturer i de problem som vi har framför oss, problem som vi vuxna i skolan har gemensamt med våra elever. Mönstren i klassrummet har sin motsvarighet i lärarrummet och vid konferensborden. Det är vi vuxna som har ansvaret för att försöka lösa dem.

Effektivt jämställdhetsarbete i skolan kräver vilja till förändring hos oss vuxna i skolan – ett ideologiskt ställningstagande. Det kräver kunskap som ännu inte ingår i lärarutbildningen och som inte heller är omedelbart tillgänglig. Det kräver respekt för egna erfarenheter som kvinna och man. Det kräver fortgående analys och beredskap att om-sätta vision och kunskap i praxis i klassrummet.

Det är något annat än affischer och informationskampanjer, det. Om det är möjligt? Det är nödvändigt, det har börjat och det går inte att gå tillbaka. Det svarar kunskapen för. Allför många är redan engagerade och för oss är arbetet med de här frågorna ett livsprojekt. □

Eva Rosell

AMALIE SKRAM

Pressens bild

Romanen Constance Ring utkom i Kristiania 1885. Den handlar om ett konvensäktenskap som slutade med katastrof. Constance skiljer sig efter att ha upptäckt att hennes man är far till tjänsteflickans barn.

*Samtiden lyckades helt förtiga den här boken, men nu har författaren **Amalie Skram** fått upprättelse. Idag har hon en självklar plats i litteraturhistorien. Det är ett öde som hon som kvinna är tämligen ensam om i Norge.*

Jag besökte litteraturforskaren Elisabeth Aasen i hennes hem i Bergen. Det är just den stad som Amalie Skram växte upp i. Jag reste med cabinbanan som går nästan lodrätt upp för ett av de sju fjäll som omger Bergen. Halvvägs upp på fjället steg jag av och gick ett stycke till det stora vita gamla trähus där Elisabeth Aasen bor. Utsikten över staden och havet därutanför var hissnande.

Elisabeth Aasen har lagt ner många års arbete på att hitta skrivande kvinnor i Norge. På sjuttioalet började hon sin jakt efter bortglömda och okända kvinnliga författare.

– Kvinnoforskningen har påvisat *osynliggörandet* av kvinnorna, säger Elisabeth Aasen. Det gäller inte minst i litteraturen. Från 1800-talet är det bara två norska kvinnor som inte glömts bort. Den ena är Camilla Collett, som med romanen *Amtmandens Døtre*, 1854, förebadade tendensromanerna trettio år senare. Den andra är Amalie Skram.

Elisabeth Aasens efterforskningar resulterade i upptäckten av tjugo skrivande norska kvinnor som levte under åren 1660 till 1800. Hon sammanställde tre volymer där kvinnliga författare från olika epoker presenteras. Den första av dem bär titeln "Vår bestemmelse er å giftes". I dess inledning skriver Elisabeth Aasen om Rousseaus inflytande på europeisk barnuppfostran. I sin bok "Emile" skriver han om flickors fostran:

"Vänj dem vid att bli avbrutna mitt i leken och att övergå till andra sysslor utan att knota. Den vanan gör inget annat än att stödja naturen."

Slit utgjorde deras liv

Aasen skriver:

"När man aldrig har ro till att låta tankarna löpa fritt finns det knappast någon möjlighet till någon skapande verksamhet ... Några få klarade likväl av det och det var – naturligt nog – överklassens kvinnor. Arbetarklassens kvinnor hade inga möjligheter. Slit utgjorde deras liv och det var nog inte många av dem som kunde skriva."

Överklassen i Norge utgjordes av ämbetsmannakåren och deras familjer. Det var en liten privilegierad elit som var tongivande i norsk kultur. 1814 räknar man med att äm-

betsmannaklassen utgjorde 1,5 procent av en befolkning på totalt en miljon. Utbildning var förbehållen män. Kvinnors levebröd utgjordes nästan enbart av äktenskap.

Amalie Skram föddes 1846. Hennes böcker är till stor del självbiografiska. Genom dem får vi inblick i dåtidens kvinnoliv. Hon vågade skriva om frågor som dittills helt förtigts: Äktenskaps-moral, ekonomiskt och sexuellt förtryck och psykiska sjukdomar. Allt på självupplevd grund. Hur kom det sig att hon hade mod att bryta mot alla dessa tabun?

– En förklaring finner man säkert i hennes klassbakgrund, säger Elisabeth Aasen. Hon kom från underklassen. Hennes far var gesäll och hennes mor var tjänsteflicka. I familjen fanns fyra söner och dottern Amalie. Hon var osedvanligt vacker och hon är ett exempel på att vackra kvinnor kan klättra socialt.

Bortgift som sjuttonåring

Fadern for iväg till Amerika och lämnade kvar hustrun och alla barnen. Amalies skönhet var familjens enda rikedom och största resurs. Pojkarna fick gå i skola och utbilda sig medan Amalie blev bortgift som sjuttonåring.

– Och det accepterade hon själv för att stödja familjens ekonomi, säger Elisabeth Aasen. Hela arrangemanget var typiskt för artonhundratalet – äktenskapet som ekonomisk transaktion. Och hennes skönhet var nog också fatal i ett annat avseende. Skönhet förbinder man med värme och sensualitet, men äktenskapet blev en chock för henne och hon blev en av de många frigida kvinnorna under förra århundradet. Detta har hon redogjort för i romanen **Förrådd** som är starkt självbiografisk.

Amalie Skram använde sina egna erfarenheter som byggmaterial i åtskilliga böcker. Så har till exempel hjältinnan i debutromanen **Constance Ring** mycket gemensamt med författaren. Romanen handlar om den unga, gladlynta flickan Constance som sakta bryts ner i ett dystert äktenskap med en betydligt äldre man. Det sexuella och ekonomiska förtrycket av kvinnan är huvudtemat. Elisabeth Aasen berättar:

AMALIE SKRAM

– Constance Ring läste Gustave Flauberts *Madame Bovary*, hon hängav sig åt dagdrömmar och längtan efter lyckan. Den bestod i ett slags ren platonisk kärlek som naturligtvis var ouppnålig. Den fysiska kärleken synes närmast ha varit vämjelig för den tidens kvinnor, så de fick problem.

I Constance Ring fastslås det att kvinnans lott var att finna sig i äktenskapets villkor, för – ”världen är så inrättad att kvinnorna ska vara gifta. Olyckliga bli de ... men ett ogift fruntimmer – ja, hennes lott är ännu sorgligare – av två onda ting får man välja det minst onda”.

Bokförlagen var kallsinniga och till och med de flesta av Amalie Skrams vänner var negativa till romanen om Constance Ring. Den var tämligen frispråkig när det gällde sexualitet och ansågs förkastlig. I synnerhet eftersom en dam skrivit den.

– Det kan ju hända att Amalie Skram med sin klassbakgrund inte hade så många barriärer. I alla fall hade hon inte de borgerliga barriärerna, konstaterar Elisabeth Aasen och tillägger: Men sedan när boken kom ut, stötte hon ju på dem ...

Förkämpe för de förtryckta

Amalie Skram fick två söner i sitt första äktenskap, men liksom romanfiguren Constance Ring, skilde hon sig. Efter skilsmässan 1877 flyttade hon till Kristiania, som Oslo hette då, och började umgås i intellektuella kretsar. Bjørnstjerne Bjørnson – han med nationalsången – blev en av hennes närmaste vänner.

– Bjørnson ansågs vara en förkämpe för de förtryckta och en mycket radikal person.

Det var hos Bjørnson Amalie träffade den danske författaren Erik Skram som hon gifte om sig med 1884. De bosatte sig i Köpenhamn. 43 år gammal födde hon en dotter. Erik Skram stimulerade henne som författare och uppmuntrade henne till att ge ut Constance Ring i Danmark. Men när boken kom ut hände absolut ingenting. Den blev lite omtalad. Den recenserades ingenstans. Man valde att förtiga den.

Det som gjort Amalie Skram mest känd är fyrabandsverket **Hellemysrfolket**, som hon

skrev under åren 1887 till 1898. Det är ett epos som huvudsakligen utspelas i Bergen. Det handlar om klasskillnader, fattigdom, slit och nöd.

Mästerverk

– Den är faktiskt ett mästerverk. Amalie Skram kom ju från Bergen och i dessa böcker märks det att hon kan miljöerna, språket och villkoren. Hon reste jorden runt tillsammans med sin förste man, som var sjökapten, och hon fick på så sätt egna erfarenheter av livet ombord. Del två av *Hellemysrfolket* har kallats ”den saltaste sjöromanen i norsk litteratur”. Amalie kände livet på segelskutorna och i främmande hamnar. Hon hade rest i exotiska vatten och hon visste vad stormar och förlisningar innebar.

Också om mentalvården skrev Amalie Skram med utgångspunkt i egna erfarenheter. Hon var intagen på Gaustad, ett sjukhus utanför Kristiania, en tid i samband med sin första skilsmässa. Senare när hon gift om sig och flyttat till Danmark – var hon en tid inlagd på en nervklinik i Köpenhamn. Hon upprördes över förhållandena där och när hon kom ut skrev hon 1895 romanerna *Professor Hieronimus* och *På St Jörgen*.

Blev sjuk

Romanernas Elsa Kant finner stora svårigheter i att samtidigt vara mor och självständig konstnär. Hon blir sjuk av sina försök att förena rollerna utan att förkväva någon del av sig själv. Amalie Skram kritiserar framför allt läkarnas auktoritet, deras rätt att definiera människor som sinnessjuka och att tvångsinlägga dem.

De båda romanerna fick stor uppmärksamhet och debatten ledde till förändringar inom mentalvården.

– Ja, de gjorde faktiskt det, säger Elisabeth Aasen. I Köpenhamn orsakade dessa böcker en skandal kring överläkaren Knud Pontoppidan, den person som stått som förebild för romanens doktor Hieronimus. Alla visste vem han var. Berättelsen utgör en krass kritik mot mentalvården. Den är fortfarande aktuell. □

Helena Fernandez

FREDSLOPPET

Två flickor i mål efter förra årets Fredslopp.

Bild: Petter Johansson

Det är inte ofta man i sitt dagliga liv har möjlighet att på ett konkret sätt visa sin solidaritet till människor som lever under förtryck. Men den 10 september i Slottskogen i Göteborg kan man göra det. Då går årets Fredslopp av stapeln.

För femte året i rad arrangerar Proletären FF, Svenska Idrottsrörelsen och Frölunda Kulturhus Fredsloppet i Göteborg.

Mängder av vuxna, ungdomar och barn har deltagit under tidigare år. För många har det varit deras första solidaritetshandling. Förra året be-

lönades deltagarna med en medalj prydd med Nelson Mandelas porträtt. I år, liksom tidigare går anmälningsavgiften oavkortat till ANC och SWAPO.

I år verkar deltagarantalet slå rekord.

– Mer än 80 ANC-medlemmar kommer till Fredsloppet. Vi kommer med medlemmar bosatta här i Sverige, men också från Danmark och Norge, säger Mike Ngozi, ANC:s representant i Sverige. Bland dem finns också ANC-ungdo-

mar, tillfälligt bosatta i Norden som stipendiater.

– Fredsloppet är inte en vanlig tävling, säger Mike Ngozi, det är en maning till kamp mot apartheidregimen. Jag är mycket lycklig och rörd över det stora deltagandet.

Naturligtvis är det mest svenskar i alla åldrar som deltar, även om tävlingen är internationell. Små barn springer tillsammans med sina föräldrar, pojkar och flickor är indelade efter ålder, och vuxna kan välja olika löpsträckor. Alltså, **väl mött på Fredsloppet den 10 september.**

”Släpp kvinnorna fram!”

Norge har världens högsta kvinnorepresentation på nästan alla nivåer i sina politiska organ. Antalet kvinnor i politiken har mångdubblats under 1970- och 80-talen. Idag utgör kvinnorna en tredjedel av ledamöterna i Stortinget, i kommunfullmäktigeförsamlingarna och i offentliga utskott, och mer än 40 procent i fylkeskommuner (landsting) och i regeringen.

Detta har naturligtvis inte skett utan medveten och ihärdig kamp.

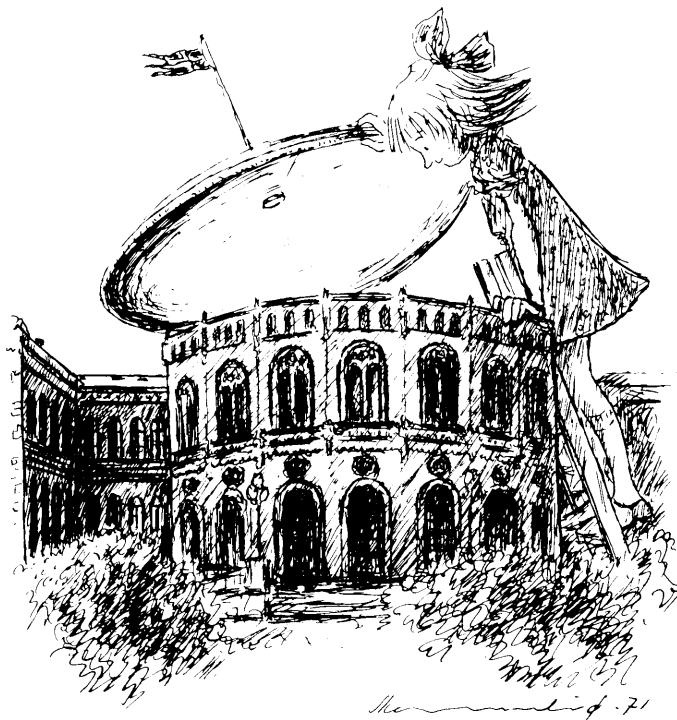
Vid början av 1970-talet låg antalet kvinnor i kommunfullmäktigeförsamlingarna under tio procent. ”Kvinnokuppen” 1971 fick löpsedlar även i svensk press. Det var en välorganiserad kampanj där olika kvinnoorganisationer från Nyfeminister till husmorslag gick samman och strök männen från valsedlarna. Men trots dramatiska rubriker (”Politiska amazoner stormar Rådhuset”), blev inte resultatet så storslaget.

Männen i majoritet

Efter kuppen var fortfarande 85 procent av ledamöterna i landets kommunfullmäktigeförsamlingar män. 22 kommuner var utan en enda kvinna. I 451 kommuner var männen fortfarande i majoritet. Bara i tre kommuner blev det kvinnlig majoritet: Oslo, Trondheim och Asker.

Men fick kvinnorna verkligen makten i dessa tre kommuner? I Oslo visade det sig att kvinnorna fick majoritet i fullmäktige och i socialnämnden. Kommunstyrelsen och alla ”tunga” nämnder dominerades fortfarande av män, och ordförandeposten i nästan alla nämnder gick till män.

Trots allt kom det stora antalet kvinnor att leda till en annan prioritering i kommunpolitiken, med större vikt på hälsovård och social service, bomiljöer och trafiksäkerhet än tidigare.

– ”GLED DERE GUTTER, HER KOMMER JEG!”

”Det är inte makt vi saknar, men barnevakt”, sa en av ledamöterna i Asker, när kvinnorna ville införa kommunal barnpassning för föräldrar med kommunala uppdrag.

Men kvinnorna gav inte upp.

Ett sätt att nå resultat var att införa kvotering. Socialistisk Venstreparti var först på plan, och av deras stötarrepresentanter är idag halvdelen kvinnor. Även Arbeiderpartiet har infört kvotering, och har näst bäst kvinnorepresentation, 42 procent. Venstre (ett liberalt parti) har också kvotering, men de kom inte in på Stortinget denna gången.

I början av 1980-talet blev principen om kvotering även fastslagen i *Lagen om jämställdhet mellan könen*: ”§ 21.

När ett offentligt organ utnämner eller väljer utskott, styrelser, råd, nämnder e d med fyra medlemmar eller flera, skall varje kön vara representerat med minst 40 % av ledamöterna. I utskott med mindre än 4 ledamöter skall båda könen vara representerade. Dessa regler gäller även för suppleanter.”

Kampanj för kvinnan

Inför Stortingsvalet 1985 tog Likestillingsrådet (Jämställdhetsrådet) initiativet till en kampanj för att öka kvinnorepresentationen. Det ledde till en ökning av

kvinnor i Stortinget från 26 till 34 procent. Kampanjen "Släpp kvinnorna fram!" pågick i knappt ett år, och avslutades när partierna skulle nominera sina kandidater till stortingsvalet.

Den inleddes med en konferens på temat "Kvinnor och politik". Därefter mötte representanter från Rådet alla partisekreterare i de politiska partierna, det anordnades presskonferenser och så vidare.

Själva kampanjen genomfördes på länsnivå. I varje län inbjöds kvinnor från de politiska partierna och från oavhängiga kvinnoorganisationer till ett möte med Rådets representanter. Dessutom trycktes det flygblad, informationsbroschyrer och en affisch.

De mörkblå var negativa

När man läser kampanjrapporten, verkar det som om kvinnorna från Kristelig Folkeparti och Høyre var mest aktiva i kampanjen. SV och Arbeiderpartiet hade som sagt redan infört regler för kvotering, och Senterpartiet var inte särskilt intresserade av att få med kvinnorna. De menade att de hade svårt att aktivera sina kvinnliga medlemmar. Det mörkblå Framskrittspartiet var negativt till kampanjen.

Utvärderingen visar att det främst är de partianslutna kvinnorna som kan påverka utvecklingen, bland annat genom att delta på partiernas nomineringsmöten och övertala kvinnor att ställa upp på valbar plats. Det är viktigt att det sitter kvinnor i valberedningen! De oavhängiga kvinnoorganisationerna spelar inte så stor roll i detta sammanhang, men de kan naturligtvis påverka opinionen.

Förslaget om kvotering är inte särskilt populärt i Sverige, men det finns många skäl för att kvinnor ska väljas *därför att de är kvinnor*:

- Det är i stort sett bara kvinnor som engagerar sig i jämställdhetsarbetet, och det är nästan bara kvinnor som tar upp frågor som kvinnojourer, daghem, boendemiljöer, lekplatser, förlossningsplatser, prostitution med mera.

- Kvinnor har andra erfarenheter än män, och har ofta andra infallsvinklar i det politiska arbetet.

- Kvinnor utgör halva befolkningen.

Erfarenheterna från Norge visat att kvinnorna är väl kvalificerade om man utgår från traditionella kriterier på duktighet. Men framför allt visar det sig att kvinnornas deltagande är viktigt för de politiska beslutens innehåll.

Men det är också viktigt att vara flera kvinnor i en nämnd eller i ett utskott. En ensam kvinna har ofta en svår uppgift och blir lätt gisslan. Därför är § 21 i den norska jämställdhetslagen avskligt formulerad så att det alltid blir flera kvinnor i varje nämnd med mer än fyra ledamöter. Även om kvinnorna tillhör olika partier känner de sig starkare när de är flera. □

Aase Bang

Källa: *Skrifter från Likestillingsrådet*

Jämställdhet...

innebär att kvinnor och män har lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter att

- ha ett arbete som ger ekonomiskt oberoende

- vårda barn och hem

- delta i politisk, facklig och andra samhälleliga aktiviteter

Så här långt har vi hunnit

1845 Lika arvsrätt för kvinnor och män genomförs

1846 Änkor, fränskilda eller ogifta kvinnor får tillåtelse att arbeta inom hantverk och viss handel

1858 Ogift kvinna över 25 år kan få bli myndig efter domstolsbeslut. Gifter hon sig blir hon åter omyndig

1859 Kvinnor får rätt att inneha vissa lägre lärartjänster

1864 Mannen förlorar rätten att aga sin hustru

1870 Kvinnor får rätt att ta studenten som privatister

1919 Kvinnor får allmän rösträtt och blir valbara

1921 Första kvinnan i riksdagen

Gift kvinna blir myndig vid 21 års ålder

1927 Statliga läroverk öppnas för flickor

1937 Moderskapsförsäkringen införs

1947 Lika lön för samma tjänst i staten

1938 Preventivmedel tillåts

1950 Båda föräldrarna blir förmyndare för barnen

1958 Kvinnor får rätt att bli präster

1969 Grundskolan får ny läroplan. Den bör verka för jämställdhet

1975 Ny abortlag. Kvinnan bestämmer själv till och med 18:de veckan

1979 Rätt till sex timmars arbetsdag för småbarnsföräldrar

1980 Grundskolan får ny läroplan. Skolan skall verka för jämställdhet

Lag mot könsdiskriminering i arbetslivet införs

1982 All kvinnoemisshandel på enskild plats faller under allmänt åtal

Förbud mot pornografiska föreställningar på offentlig plats

1985 FN:s internationella kvinnoår tione avslutas

Viktiga frågor inför år 2000

- De könsbundna utbildningsvalen måste upphöra
- De könsbundna yrkesvalen måste upphöra
- Kvinnornas ställning på arbetsmarknaden måste stärkas
- Mannens ställning som förälder måste stärkas
- Mansrollen måste förändras
- Kvinnorepresentationen i beslutande och rådgivande organ måste öka

Detta var några plock ur SCB:s lilla häfte om jämställdhet "På tal om kvinnor och män".

Socialist International Women

– Barnen är inte mina eller dina – de är våra. Därför är det en skam för hela mänskligheten hur barn behandlas just nu.

– Jag längtar till den dagen då all fattigdom är borta och då våra barn kan gå till skolan istället för att misshandlas eller bli dödade av en kula.

Så sa en kvinna från Indien på Folkets Hus i Stockholm under (SIW) Socialist International Women:s 14:de konferens den 17 och 18 juni i år.

Under två dagar diskuterades kvinnans situation, hennes möjligheter till arbete och försörjning och hennes hälsotillstånd.

Andra dagen gällde barnens mänskliga rättigheter.

Ända sedan 1907 då kvinnoorganisationen, med Clara Zetkin som ordförande bildades, har den kämpat för att förbättra kvinnors och barns situation.

Man kan fråga sig vad det är för krafter som hindrar dessa kvinnor i sin strävan, eller om de hittills använt fel taktik. Vad det gäller barnens mänskliga rättigheter antog FN:s generalförsamling redan 1959 en deklaration. Där står bland annat:

”Varje barn ska – utan diskriminering vad gäller ras, hudfärg, kön, språk, religion, nationell eller social tillhörighet, ägande eller härkomst – ha rätt till det beskydd som barnet behöver som minderårig – av dess familjemedlemmar, av samhället och av staten”.

Verkligheten ser ut på annat sätt. Under söndagen fick vi lyssna till inlägg efter inlägg, speciellt från kvinnor från ”tredje världen”.

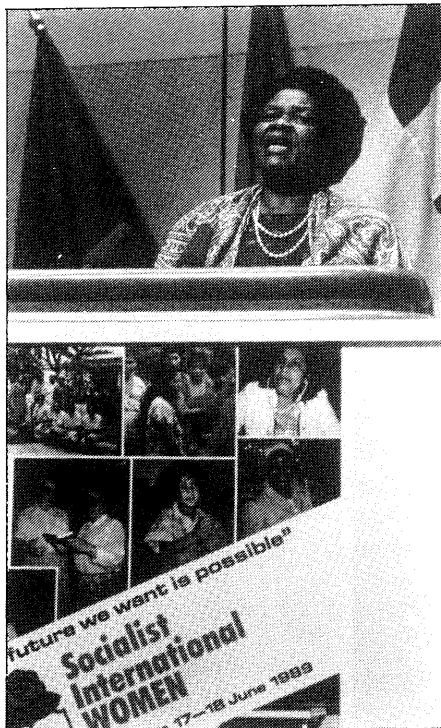
Tusentals barn svälter, kastas i fängelse, bor på gatan eftersom de övergivits av sina föräldrar. Tusentals utnyttjas sexuellt av vuxna. De torteras och mördas.

Kvinnorna talade till oss som mödrar till mödrar.

– Vi måste bilda en kedja över världen, vi måste alla kämpa tillsammans för att detta ska få ett slut.

Tid att handla

Många kvinnor underströk att det inte längre går att bara tala om dessa saker, utan tiden är inne att också handla.

– Vi kan inte längre vara tålmodiga, inga ekonomiska faktorer får längre hindra oss, för då kommer vi ingenstans, påpekade en kvinna från Senegal.

FN:s deklaration om barnens mänskliga rättigheter förblir ohörd av världens makthavare och regeringar.

– Vi måste vända oss till våra regeringar och sätta press på dem, säger kvinnorna.

Men hjälper det?

– Det handlar om politisk vilja, säger de också.

Men finns det en sådan vilja?

Jag låter några kvinnor själva berätta hur det ser ut i deras länder.

Turkiet

– Vi har stora problem. Ett bra liv för ett barn börjar i mammans mage. Men våra mödrar får ingen vård.

Många barn – 97 av 1000 – dör under sitt första levnadsår. Mödradödligheten är 150 gånger högre i u-länderna än i de rika länderna. Hos oss råder det stor skillnad mellan vad regeringen säger och hur det är i verkligheten.

Afrika

– Barnprostitution finns, och vi ger turismen skulden. Det finns organisationer som låter rika människor köpa våra barn.

Fattigdomen är orsaken till att familjer och moralen upplöses och förstörs. I Södra Afrika lever 15 miljoner barn under apartheid.

Brasilien

– Våra barn har det lika svårt i hela landet. 1974 genomfördes en kupp, och efter det har vi haft kolonialstyrelse, med stora jordägare som stötts av utländskt kapital. Vårt fattiga folk är deras billiga arbetskraft. Tusentals flickor och pojkar vet allt om hunger och om prostitution. De lever utan föräldrar och deras enda sätt att överleva är att begå brott.

Sverige, Maj-Britt Theorin

– Våra barn är vår framtid. Som vuxna tar vi dåligt ansvar för dem. Det verkar som om vi är blinda och inte förstår vilken påverkan allt våld i världen har på barnen. 50 miljoner barn lever utan föräldrar. Bakom denna siffra skönjer vi ett liv utan värdighet. Barnen får enorma skador av detta och många dör.

Barn används som soldater i krig.

Albertina Sisulu, "the rock of a nation", som hon bland annat kallas, talade på SIW-konferensen. I sydafrika har hon i alla år arbetat som barnmorska samtidigt som hon strider mot apartheid. När hon la undan det färdigskrivna talet och pratade direkt ur hjärtat, blev det alldeles tyst i salen. Albertina Sisulu känner ingen rädsla utan bärs fram av en stark kärlek och respekt för människovärdet.

Så var det under nazitiden i Tyskland, och så är det idag i Iran, Kambodja och bland contras i Nicaragua.

Thailand

– Jag bor i ett underutvecklat land. Stora multinationella företag från länderna exploaterar oss. Vi har blivit deras soptipp, och vi blir utnyttjade som testdjur – som marsvin. De rika ländernas män använder våra kvinnor att tillfredsställa sina sexuella behov, därför att de är rädda för er – ni kvinnor i väst som blivit självständiga. Jag vädjar till er, tolerera inte detta – våra systrar ska inte betala priset för er utveckling.

Kurdistan

”Mamma, ta mig härifrån, göm mig i din kjol, så att de inte ser mig”. Så sa en liten pojke till sin mor när irakiska soldater stormade en kurdisk by. Ett ögonblick senare var han död.

– Mödrar och barn lider under omänskliga förhållanden. Mödrar som är källan till livet, blir offer för kriget.

13-åringar torteras och avrättas. 700 barn har nyligen försvunnit. En hemlig irakisk plan har just antagits, där alla kvinnor över 13 år ska steriliseras. Det finns inga leksaker åt våra barn, bara bomber och dödliga kemikalier. I nio år har jag levt med dem. Jag vet. Jag har sett kvinnor fly med barnen i sina armar, medan bomberna regnat över dem. Vid ett tillfälle lastades 75 döda barn av framför fötterna på sina föräldrar. Med kapade ben och armar, med utstuckna ögon. Soldaterna sa att barnens kroppsdelar var priset för kulan de dödade med.

Ni kanske tror att jag överdriver, men jag har sett så mycket sedan 1979. Ett barn bad mig rita ett skydd. Han bad mig inte rita en blomma eller en sol, utan ett skydd.

Sverige, Maj-Lis Lööv

1979 var det internationella barnåret. Det finns också utarbetad lagstiftning för barnens mänskliga rättigheter. Man kan undra varför det ska behövas speciella lagar för barnen, som om inte de hade samma

rättigheter som vi. Men jag är ledsen över att behöva konstatera att sådana är nödvändiga. Jag är också ledsen över att vi i Sverige inte har gett flyktingbarnen det stöd som de behövt, eller att vi rätt förstått deras situation, deras sorg, ensamhet och rädsla.

Ekvador

Barnen kan inte hjälpa sig själva, och vi vuxna gör väldigt lite för att hjälpa dem.

UNICEF har försökt hjälpa oss, så att barnen åtminstone fått ett mål mat om dagen. USA:s City Bank har skurit ner sitt stöd med 80 000 miljoner dollar. Det skulle ha gått till barnen. Nyfödda barn exporteras istället till barnlösa i USA och Europa.

Sydafrika

1986 var jag arresterad tillsammans med 200 barn. Sedan dess har jag använt all min tid till att arbeta mot att barn arresteras. En del av barnen var bara 12 år. De trodde att jag som vuxen skulle kunna hjälpa dem, men allt vad jag kunde göra var att titta ut genom fönstret och lyssna till deras skräck. Unga flickor våldtogs och många dog. Det fanns bara skräck hos dem, och deras rop på hjälp. Jag kan aldrig glömma den behandling som jag såg barnen utsattes för, och hur det kändes när jag bara kunde säga – tappa inte modet – när barnen hela tiden var som skrämde djur. Inför mina ögon hände allt detta.

Efter varje inlägg tackade ordförande Anita Gradin för de kloka och upplysande orden, och lovade att SIW skulle göra allt de kunde för att påverka sina regeringar. Inga konkreta förslag diskuterades. Kvinnorna ombads ta med sig vad de fått höra till sina länder, och där påverka sina regeringar.

När Nava Arad, från kvinnoutskottet i Israels arbetarparti, talade om vikten att stödja tredje världens folk, och att visa solidaritet med dem som lider, nämnde hon inte med ett ord de palestinska kvinnorna och deras barn. Ingen annan förde heller saken på tal.

Speciell fråga

I en paus frågade jag en delegat om inte de palestinska barnen räknades. Hon svarade att det var en speciell fråga – att speciellt problem, men hon trodde att mellanösternfrågan skulle tas upp senare under dagen. Det gjorde den inte.

Intresset för kvinnor och barn i världen tycks inte vara stort i svensk massmedia. Under dessa två dagar var vi tre svenska journalister på pressläktaren. Under söndagen höll Willy Brandt, ordförande för Socialist Internationalen ett litet artigt tal, och önskade kvinnorna i SIW lycka till. Då satt det plötsligt 8 journalister till på läktaren. Det var manliga journalister som genast reste sig och gick, när Willy Brandt talat färdigt.

I dagspressen har jag hittat en liten notis om SIW. Den handlade om Albertina Sisulu från Sydafrika. För första gången hade hon fått lov att lämna landet. Hemma kallas hon för ”the rock of the nation” och ”the mother of a movement”. Hennes man fängslades samtidigt som Nelson Mandela och är en av ANC:s ledare. Han sitter fortfarande fängslad.

I ett mycket gripande tal berättade hon för oss om situationen i Sydafrika, och bad oss samtidigt att inte förledas av regimens påstående om en demokratiseringsprocess i samhället.

– Att få lov att använda samma toalett som de vita är inte målet för vår kamp, sa hon. Så länge apartheid råder i Sydafrika, så länge är vi ett förslavat folk.

Många kvinnor undrade hur de skulle hjälpa.

Länge har kvinnorna i Sydafrika bett om total bojkott, och de ber oss fortfarande om detta.

Anita Gradin lovade att göra allt hon kunde. Det kändes olustigt. Hon är minister i en regering som ger med den ena handen och tar med den andra.

”Vi får inte längre var tålmodiga, vi kan inte längre bara tala om dessa saker, vi måste börja handla”, sa en kvinna.

”Det handlar om politisk vilja”, sa en annan kvinna. □

Marie-Louise Carlberg

Möte över gränserna

Några av de 28 kvinnliga redaktörer som deltog på SKV:s tidningsseminarium i Kungälv.

Hur står det till med kvinnotidskrifterna nu för tiden? Vilka är problemen, vilka är våra köpare, vilka fler vill vi nå?

Det politiska engagemanget är ju inte som det var på 60- och 70-talen. Men vi tror ändå att högervindarna börjat mojna, och att en ny tid av engagemang är på väg. Allting når ju som bekant en punkt då man inte längre tiggastillande kan åse vad som händer i samhället eller ute i världen.

Vi som är medlemmar i SKV har en unik möjlighet att få direktinformation genom KDV, Kvinnornas Demokratiska Världsförbund. Förbundets tidning, *Women of the Whole World* får material från hela världen som översätts till sex språk; engelska, franska, tyska, arabiska, ryska och spanska.

Tidigare har vi inte utnyttjat denna informationskälla tillräckligt. Därför anordnade SKV i Göteborg ett tidningsseminarium, inbjöd redaktörer från Europa vars moderförbund också är medlemmar i KDV, till ett tre dagars seminarium i Kungälv den 2-4 juni i år.

Det kom kvinnor från Frankrike, England, Holland, Sovjet, Polen, Bulgarien, Norge, Tjeckoslovakien, Portugal, DDR och Västtyskland. Dessutom kom sex kvinnor från *Women of the Whole Worlds* redaktion i Berlin.

De tre viktigaste frågorna som vi diskuterade var:
• hur fredsarbetet återspeglas i våra kvinnotidskrifter

- våra olika erfarenheter och svårigheter
- hur vi ska kunna fläta ett samarbetsnät mellan oss för utbyte och ömsesidigt stöd.

Det stod klart att det är stor skillnad mellan våra tidningar. När vi redaktörer i väst måste jobba under knappa ekonomiska förhållanden och med en sviktande upplaga (för *Vi Mänskor* har kurvan glädjande nog vänt och pekar stadigt uppåt), så säljs kvinnotidskrifterna i öst i miljonupplagor. De subventioneras också av staten.

Den tjeckiska tidningen *VLASTA* är en veckotidning och trycks i 800 000 exemplar. På redaktionen arbetar 25 heltidsanställda journalister. *Vlasta* är fackförbundsägd.

Den holländska kvinnotidningen *VROUWEN* görs helt på ideell grund. Tre kvinnor jobbar utan lön, de får inga statliga stöd, och de tvingas trycka tidningen på dåligt papper.

Den engelska tidningen *SISTERS* har fyra år på nacken. Den har en upplaga på 1200 exemplar, med 800 prenumeranter. Tidningen görs så billigt som möjligt – den ska inte kosta mer än en halv liter mjölk, så att så många kvinnor som möjligt har råd att köpa den. Vidare vill redaktionen gärna att alla som har lust att uttrycka sig – mödrar, arbeterskor, ungdomar, ska kunna medverka i tidningen.

I väst har vi alltså problem med att nå ut, i öst är problemet att få papper till tryckning.

Det vi har gemensamt är den starka övertygelsen om att kvinnor i alla länder bär på en potentiell makt och att kvinnor är mycket viktiga i samhällsutvecklingen. Kanske viktigare just nu än tidigare, vad gäller vår framtid och vår överlevnad.

Därför anser vi att ett samarbete oss redaktörer emellan skulle kunna stärka kvinnors gemensamma strävanden och önskningar, genom en ökad information om vad som händer i världen. Att kunna berätta om den möda och arbete som så många kvinnor lägger ner på att förändra världen.

Att försöka stärka solidariteten mellan länderna, att få fler kvinnor att känna att de är mycket viktiga med sin speciella kunskap och insikt.

Vi har genom vårt seminarie skapat ett kontaktnät mellan de olika redaktionerna. På tidningen *Women of the Whole World* ska man inrätta en nyhetscentral dit redaktionerna kan skicka material, vilka bedöms som viktiga för oss andra. Det blir upp till var och en redaktion att själva göra detta urval, och också översätta artiklarna till något av de sex språk som *Women of the Whole World* begagnar sig av.

Vi på *Vi Mänskors* redaktion ser fram emot detta samarbete med förväntan och glädje. □

Marie-Louise Carlberg

RECENSIONER

böcker

Eva Thorstensson:
UTMANING
Press förlag, 1989

Eva Thorstensson debuterade för några år sedan med diktsamlingen Ett år med Liv, som är en dokumentär berättelse om dotterns första år. Hon föddes med hjärtfel. Boken köptes in av landstinget i Värmland, som skickade ut den till alla mödravårdscentraler i lä-

net och använde den i sina samlevnadskurser.

Evas nya dikter handlar om kvinnors erfarenheter – om glädje och förtvivlan, om ensamhet och lycka, om äktenskaps svårigheter och styrkan i att vara två. Det är dikter som är djupt personliga, samtidigt som de är allmängiltiga.

Dikter är svåra att beskriva – de talar bäst för sig själva. Här kommer ett par exempel:

Budskap

*Fattar du inte att mina
tårar betyder
– vad du än gör så klara
dig inte utan mig*

*Fattar du inte att mina
förbannelser betyder
– jag vill att vi ska
förstå varann, lämna mig
inte ensam*

*Fattar du inte att jag
går och smäller i dörren
för att du ska kasta dig
på den och vråla
– gå inte, jag behöver dig*

Till dig

*Vi reser tillbaka
genom rymderna
snuddar vid stjärnorna
ridande på havets
bränningar
sköljer varsamt upp oss
på stranden*

*Vilar i ursprungets sand
smekar årtusendets
klippor
med våra varma händer
hemma igen
lång tröttsam resa
genom kalla ord
genom isande andetag
över oändlig sorg
Hemma igen*

Utmaning

*Lös bojorna
sätt livet på spel
kasta loss
Driv iväg
Släck alla lanternor
irra målmedvetet
genom tjockan.
Håll huvudet kallt
och lyft stenen
från ditt bröst.
Släng ryggsäcken
och låtsas som ingenting.*

Detta är en tunn liten bok, skriven av en ung kvinna och utgiven på ett litet förlag i Värmland. Den kommer nog inte att debatteras på DN:s kultursidor eller omtalas i TV. Ändå är detta en samling dikter som många kan ta till sig och ha glädje av. Rekommenderas varmt! □

Aase Bang

Utmaning kan beställas genom SKV:s expedition, eftersom den kan vara svår att hitta i bokhandeln.

Gunilla Myrberg:
KROPP OCH SJÄL
En hälsobok för
kvinnor över 40
Prisma, 1989

Gunilla Myrberg behöver ingen närmare presentation. Hennes radioprogram under rubriken Kropp och själ är uppskattade av många, eftersom de alltid är intressanta och informativa, och Gunilla är en mycket trevlig programledare.

Nu har hon med utgångspunkt i radioprogrammen skrivit en bok med samma titel, en bok som vänder sig till alla kvinnor över 40 (och till alla andra, både kvinnor och män, tycker jag). Det är nyttigt att läsa boken i god tid, för det är så dags när man är 60 och upptäcker att man kunde ha gjort ett och annat för att förebygga eventuella krämpor...

På ett enkelt språk, och med en positiv

grundinställning, förklarar Gunilla allt det där som doktorn inte hade tid att gå in på, eller som vi inte vågade fråga om. Det handlar både om vårt fysiska och vårt psykiska välmående. Några rubriker: Är kvinnor sjukare än män? Hormonbehandling. Benskörhet. Varför förvandlas kraften till kris? Att leva med bröstcancer. Rökning – en kvinnofråga. Har du sovit gott?

Boken är så lättläst att den kan förstås av alla,

men samtidigt saknas inte källhänvisningar och litteraturförteckning för den som vill gå vidare. Du hittar också adresser till olika intresseföreningar.

Detta är en utmärkt studiecirkelbok, och den innehåller också en studieplan. Det är säkert givande att diskutera dessa frågor i en kvinnogrupp, utifrån var och ens personliga erfarenheter. □

Aase Bang

Murmansk

Nu har vi varit där. Vår fredsresa till Murmansk blev mycket lyckad. SKV ansvarade för en förmid-

dag i kvinnotältet. Det ska bli en tradition med kvinnotält under fredsveckorna. Nästa år blir det på Bornholm. I nästa nummer av Vi människor kommer ett utförligt reportage om fredsresan till Murmansk.

På denna bild ur "Pravda", ser vi några av deltagarna på SKV:s bussresa tala med glada kvinnor från Sovjet.

NOTISER

100 års kamp för lika lön!

I hundra år har de brittiska kvinnorna krävt lika lön för likvärdigt arbete, men de har hittills inte lyckats driva igenom sina krav.

Under tiden har landet haft sju olika monarker, två av dem kvinnor (inga problem med lika lön för dem), man har utkämpat Boerkriget, Första och Andra världskriget, och har sett konservativa, liberala och arbetarregeringar komma och gå.

Brittiska LO har ibland beskrivits som en "draghäst", skriver tidningen *Sisters*, som tycker att "likvagn" är ett mer passande begrepp när det gäller likalönsfrågan.

Från EG-fronten

EG-domstolen har upphävt de restriktioner som har förekommit mellan EG och Västtyskland vad gäller import och export av korv. De tyska så kallade "renhetslagarna" är mer än 100 år gamla och ställer mycket hårda krav på innehållet i såväl korv som öl. Det är förbjudet med kemiska tillsatser, förbjudet att ha socker i ölet och annat än rena råvaror i korven.

Nu har den tyska livsmedelslagen satts ur kraft av EG-domstolen, eftersom nationella särbestämmelser inte får hindra att alla EG-ländernas produkter ska kunna säljas inom hela EG.

Hur kommer det att gå med våra egna lagar och förordningar om Sverige närmar sig EG?

Bloddrypande

200-års jubileet av den franska revolutionen firas på ett särdeles åskådligt sätt på Madame Tussauds vaxkabinett i London. En äkta guillotine och Ludvig XVI:s och Marie Antoinettes huvuden (i vax) är huvudattraktionerna.

Bok & Bibliotek '89

Svenska Mässan, Göteborg, 7-10 september 1989

Femårsjubileum

med bland andra

Francesco Alberoni, Mohamed Amin,
Tjingiz Ajtmatov, Tahar Ben Jelloun,
Jackie Collins, Robertson Davies,
E.L. Doctorow, Friedrich Dürrenmatt,
Knut Faldbakken, Nadine Gordimer,
Yasar Kemal, Ursula K. le Guin,
Elmore Leonard, Barbro Lindgren,
Alberto Moravia, Peter O'Donnell,
Ruth Rendell, Nawal El-Saadawi,
Maurice Sendak

och en lång rad danska, finländska, svenska, nordiska författare och andra kulturpersoner i ett spännande och omväxlande program.

Beställ konferensprogrammet!

Adress: Bok & Bibliotek, Box 5222,
402 24 Göteborg

VÄLKOMMEN!

Kvinnornas Demokratiska Världsförbund

Kära vänner,

Vi önskar att tacka er väldigt mycket för att ni möjliggjorde för oss att genomföra vårt uppskattade seminarium "Journalister för fred och samexistens" i Kungälv den 2-4 juni 1989. Detta viktiga första möte mellan kvinnotidningar i Europa hade inte kunnat genomföras utan er vänliga hjälp och hårda arbete.

De utmärkta förhållandena som ni tillhandahöll, bidrog till att våra vänskapliga och fruktbara diskussioner

blev så lyckade. Grunden har lagts för ett framtida samarbete tidningarna emellan. Tack vare er, har ett samarbete i form av ett nätverk satts i rörelse. Er entusiasm, engagemang och fantasi har varit till gagn för oss alla.

Vi önskar er lycka till med allt ert arbete och alla projekt i framtiden, särskilt med Vi Mänskor.

Freda Brown
President

Mirjam Vire-Tuominen
Generalsekreterare

Irena Karska
Chefredaktör, *Women of the Whole World*

If God had intended
women to think he'd have
given them better jobs.

– Om Gud hade menat att kvinnor ska tänka,
så hade han givit dem bättre jobb!

Gesundastugan

är färdigbyggd, med plats för sex personer. I den nya stugan finns dusch och alla bekvämligheter. Till förmanligt pris i en mycket

vacker natur, erbjuder SKV sina medlemmar (även andra) att hyra stugan för en vecka eller två.

Kontakta Evy Andrén,
tel: 031-47 40 02

Bok & Bibliotek '89

7-10 september 1989
Svenska Mässan, Göteborg

Vi bjuder på halva biljetten!

Med denna rabattbiljett betalar Du 30:– istället för 60:– i entréavgift!

Öppettider: Torsdag 9-18
Fredag 9-19
Lördag 9-18
Söndag 9-17

Klipp ur biljetten och lämna den ifylld i Svenska Mässans biljettkassa

Namn _____

Adress _____

Postadress _____

Jag tillhör följande kategori:

☐ Bibliotek	☐ Utbildning
☐ Bokhandel	☐ Förlag
☐ Grafisk industri	☐ Övrigt:

Fyll i kupongen så vidarebefordrar vi den till din lokalavdelning.

- ☐ Jag är intresserad och vill veta mer om SKV
☐ Jag vill bli medlem i SKV

Namn

Gatuadress

Postadress

Telefon

Porto

Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Viktoriahuset
Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG

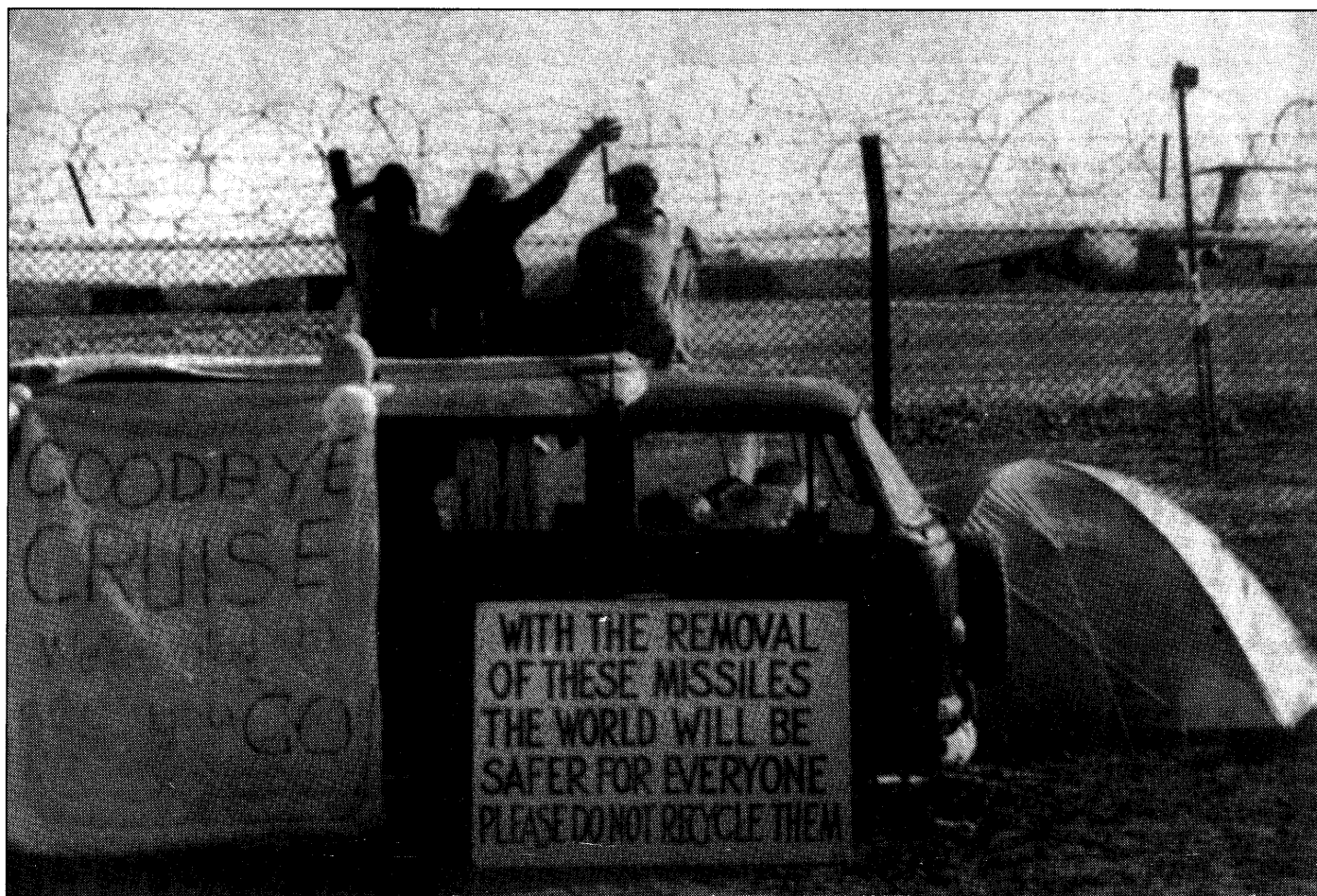

Bild: AP

På kvällen den 1 augusti flögs de första kryssningsrobotarna iväg från Greenham Common i England för att skrotas i USA. Massor med pressfolk var på plats för att bevittna avfärden, en stor skillnad mot den natt för nio år sedan då robotarna i smyg togs in på RAF:s och United States Airforces gemensamma flygbas i Berkshire.

De 24 avfyrningsramperna och de 96 kryssningsrobotarna ska vara borta före juni 1991, en konsekvens av det nedrustningsavtal Gorbatsjov och Reagan undertecknade 1987.

Kvinnorna, som under alla år tältat och demonstrerat vid flygbasen, vinkade adjö. "Goodbye cruise, we are glad to see you GO!", stod det på ett av deras plakater. De är glada, men inte nöjda, och deras kamp slutar inte med detta. Kärnvapenstridsspetsarna ingick inte i avtalet, de finns kvar på Greenham Common.

Otroligt, men sant!

Frideborg Lötberg, ordförande i SKV-avdelningen Fyrklövern i Stockholm, samlade ensam in 76 563 kronor till kampanjen "Nicaragua måste överleva" vid Moderna Museet under Picasso-utställningen.

Provstopp nu!

Arbetsgruppen meddelar att den 14 juli, på 200-årsdagen för stormningen av Bastiljen, infördes en annons i *Le Monde*. Annonsen riktades till president Mit-

terand, med protester mot kärnvapenproven i Stilla havet och krav om mänskliga rättigheter för polynesierna.

Annonsen bekostades av enskilda personer och organisationer i många länder, bland annat Sverige, Frankrike och Australien.

London

The Elisabeth Garrett Anderson, EGA, Hospital har i närmare ett sekel tagit hand om kvinnliga patienter. Även personalen har hela tiden uteslutande bestått av kvinnor.

När det ryktades att EGA hösten 1989 kommer att slås samman med kvinnosjukhuset i Soho, började man kämpa för att förhindra en sammanslagning, som skulle innebära att manliga läkare och annan sjukvårdspersonal skulle få tillträde. Bland annat har flera parlamentsledamöter motionerat i frågan.

EGA är uppkallad efter Englands första kvinnliga läkare. Det är i år 120 år sedan Elisabeth Garrett Anderson fick avlägga sin examen i Paris, eftersom hon vägrades att studera medicin i England. Hon fick dock tillstånd att praktisera i hemlandet.

Seminarier

Oroshärddar i världen, orsaker och botemedel

Den 29/9 - 1/10 anordnar SKV ett seminarium på ovanstående tema.

Plats: Skeppsholmens folkhögskola, Stockholm.

Vi lär oss mera om bakgrunden och orsaker till konflikter, om Sveriges roll, vi diskuterar möjligheter att stödja våra systrar i de drabbade områdena, m m.

Föreläsare kommer från avdelningarna för freds- och konfliktforskning i Uppsala och Göteborg och från UD. Seminariet har möjliggjorts med bidrag från Fredsmillionen. Kostnad därför endast kr 100:-.

Anmälan till arbetsgruppen i Göteborg: 031-14 40 28, senast den 15/9 -89.

Helgkurs

på Åsa folkhögskola den 13-15 oktober 1989.

Kursen heter:
"Vi skapar ett liv där barnen är samhällets mål - nu."

Kursen strävar efter att på olika sätt frigöra våra resurser, både individuellt och kollektivt, så att vi lättare kan ta itu med frågor som rör våra barn och deras framtid.

Kursledare är:
Agneta Lundström, från Umeå kvinnojour,
Doris Norrgård, forskare,
Eva Grip, lärare på Åsa kvinnokurser.

Anmälan senast den 15 september.

Kontaktperson är *Lasse Axelsson*, telefon: 0157-50 00 10

INSAMLINGAR

Pg 51323-4
2/11 -88 - 10/7 -89

Till Vietnam

Grete Almgren 100:-
May Leijon 50:-
Gun Höjlund 100:-
Birgit Andersson 50:-
Kirsten Persson 50:-
Rigmor Olivegård-Landen 50:-
Anonym avsändare 200:-
Elsa Nyström 50:-
Elma Nilsson 100:-
Kirsten Persson 50:-
Maud Sedemark-Girbau 200:-
Greta Andersson 100:-
Gun Höjlund 200:-
Gunnel och Hille Ekvall 100:-
Frideborg Lötbergs 70 årsdag 100:-
Gun Höjlund 100:-
Lene Rosenkvist 100:-
Siv Waldor 100:-
Frideborg Lötbergs 70 årsdag från Eva Palmaer och Elisabeth Häggqvist 200:-
Gun Höjlund 100:-
Gun Höjlund 100:-
Hillevi Österberg 200:-
Gun Höjlund 100:-
Märta Hermansson 200:-
Gerd Thambert 100:-
Kirsten Persson 50:-
Paul och Britta Lorentzon 100:-
Anita Berger 100:-

Till Acción Femenina, Chile

Lene Rosenkvist 100:-
Linnea Elfström 100:-
May Leijon 25:-
Rigmor Olivegård-Landen 50:-
Helena Norberg 50:-
Kerstin Danielsson 100:-
Anita Berger 300:-
Maritza Bahamondes 50:-

Till internationell solidaritet

May Leijon 25:-
Gåva 50:-
Gunilla Palmstierna-Weiss 100:-
Elisabeth Häggqvist 25:-
Karin Nordlander 100:-
Lena Nilsson 500:-
Anna-Maria Hellwig 100:-
Gun Höjlund 200:-
Karin Bergman 200:-
Siv Waldor 100:-
Gun Höjlund 100:-
Gun Höjlund 100:-
Susanne Björkenheim 100:-
Gun Höjlund 100:-
Karin Nordlander 100:-
Maritza Bahamondes 50:-
Kerstin Nilsson 35:-

Till Fistulasjukhuset

Anna-Maria Hellwig 200:-
Kvinnor för Fred, Örebro 1500:-
E Nilsson 100:-
Gåva 100:-

Framtiden ser ljusare ut för Fistulasjukhuset i Addis Abeba. Det unika kvinnosjukhusets existens var hotad eftersom det var svårt att få efterträdare till de båda läkare som bedrev verksamheten.

Vi Mänskor skrev om sjukhuset i nummer 1 -89.

Där berättade vi om hur svenska skolbarn tillsammans med föräldrar och lärare på olika sätt samlade in pengar till sjukhuset.

SKV och sju andra kvinnoorganisationer har bildat en stiftelse med syfte att

samla in pengar för att säkra driften vid sjukhuset. Och tack vare samarbetet har SIDA lämnat ett bidrag med 390 000 kronor för de närmaste tre åren. SIDA-bidraget förutsätter att organisationerna själva bidrar med 20 procent, som föreningarna åtagit sig att samla in bland medlemmar. Så, kära SKV:are, sänd gärna ett bidrag till insamlingskontot: 513 23-4, och skriv Fistulasjukhuset på talongen. Vi skickar pengarna vidare till det gemensamma kontot för Fistulasjukhuset.

SKV 75 år!

Välkommen till jubileumsfest

lördagen den 30 sept 1989
Kungliga Myntet, Hantverkargatan 5, Stockholm.
Myntet visas kl 18.30.
Programmet börjar 19.00.

Medverkande:

- Tant Blås
- Herta Fischer
- Nanna Helin
- Kaya Ålander, m fl.

Supé. Inträde 75 kr.

För att kunna beräkna maten, är vi tacksamma för förhandsanmälan till **Britta, tel. 08-59 29 69 eller 40 92 05, Eva, 08-49 57 00 eller Zaida, 031-14 40 28 eller 25 31 65.**

Sök stipendier

Stipendier i Augusta Tonnings vilohemsfond är till ansökan lediga.

Syftet med Augusta Tonnings vilohemsfond är att genom stipendier "främja socialt intresserade verkssamma kvinnors rekreation och/eller utdela studie- och resestipendier till sådana kvinnor".

Stipendier kan sökas av enskilda eller grupper av kvinnor. Medlemskap i Svenska Kvinnors Vänsterförbund är en förutsättning för att erhålla stipendiet. Fondstyrelsen kan i undantagsfall frångå denna princip om ansökan avser ett ändamål som ligger nära SKV:s stadgar och därför verkar synnerligen angeläget att stödja.

Minst fem och högst tio stipendier delas ut.

Ansökan ska vara fondstyrelsen tillhanda senast den 1 december 1989 och skall innehålla en utförlig redogörelse för ändamålet med det sökta stipendiet.

Varje stipendiat skall senast ett år efter erhållet stipendium avge skriftlig rapport till fondstyrelsen.

Ansökan om stipendium kan skickas till:
Svenska Kvinnors Vänsterförbund
Barnängsgatan 23
116 41 Stockholm

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Postgiro 50 50 95-0. Insamlingskonto 5 13 23-4

Barnängsgatan 23
116 41 STOCKHOLM

Tel. 08-40 92 05

(Tisdag och torsdag kl 13.00-15.00)

Linnégatan 21
413 04 GÖTEBORG

Tel. 031-14 40 28

(Måndag-fredag 10.00-15.00)

SKV är partipolitiskt obundet och verkar för ett demokratiskt samhälle med en ekonomi som inte bygger på profit utan på människors behov, ett samhälle fritt från alla former av förtryck. Förbundets målsättning är

- Att verka för jämlikhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet, samt att verka för ett socialt och ekonomiskt rättvist samhälle där alla har ett meningsfullt arbete.
- Att verka för ett samhälle där alla barn och ungdomar kan känna trygghet och har lika värde, och där de tillförsäkras fysisk och psykisk hälsa, och ges samma utbildningsmöjligheter.
- Att verka för fred, allt framtidsarbets grundval – mot krig och imperialism, krigens främsta orsak. Förbundet vill verka för allmän och total nedrustning.
- Att verka för skydd av vår egen och framtida generationers miljö, för ett resursbevarande samhälle som tar hänsyn till människors verkliga behov och sambanden i naturen.
- Att verka för solidaritet mellan folken, för folkens nationella oberoende, för de förtrycktas befrielsekamp, för en värld fri från varje form av ekonomiskt, politiskt, socialt och kulturellt förtryck, mot fascism och rasism.
- Att bekämpa all kommersiell exploatering av såväl vuxna som barn.

* * * * *

SKV har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och kvinnors likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund till Kvinnor-

nas Demokratiska Världsförbund, (Womens' International Democratic Federation, WIDF).

KDV har 138 anslutna organisationer i 124 länder med flera hundra miljoner medlemmar. KDV har konsultativ status hos FN:s ekonomiska och sociala råd samt hos UNESCO. Denna status innebär rätt att yttra sig vid sammanträden och att framlägga egna förslag.

SKV-avdelningar

Arvika

Brita Tener
Högåsvägen 4
671 00 Arvika

Ambjörby

Ellen Eriksson
Box 414
680 52 Ambjörby
Tel. 0563/802 32

Forshaga-Kil

Ingela Ahlberg
Prästbol PI 7003
66 500 Kil
Tel. 0554/153 07

Finspång

Anna-Lisa Göransson
Grytölsvägen 24
612 00 Finspång

Göteborgsdistriktet

Zaida Hagman
Säckgränd 3
415 03 Göteborg
Tel. 031/25 31 65

Bjurslätt

Harriet Engman
Långströmsg. 50 A
417 25 Göteborg
Tel. 031/53 66 96

Centrala avd i Göteborg

Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 Göteborg
Tel. 031/47 40 02

Mölndal

Gunhild Johansson
Storgatan 26
431 31 Mölndal
Tel. 031/27 71 04

Gävle

Inger Johansson
Hamiltongatan 32
802 20 Gävle

Huskvarna

Ingrid Nilsson
Hagstengatan 5 A
561 34 Huskvarna
Tel. 036/13 74 55

Karlshamn

Sonia Karlsson
PI 1049
290 72 Asarum
Tel. 0454/291 60

Karlstad

Siv Dahlgren
Mellqvistvägen 1
663 00 Skoghäll
Tel. 054/239 15

Katrineholm

Gunnel Rudin
Storgatan 46 A
643 00 Vingåker
Tel. 0151/122 00

Kramfors

Marie Sölvebring
Svanö 1764
870 40 Lunde

Linköping

Sonja Wahlstein
Eklundsgatan 5
582 63 Linköping
Tel. 013/13 08 48

Luleå

Agnes Wennberg
Vinkelgränd 1
951 41 Luleå
Tel. 0920/195 34

Lund

Astrida Svensson
SKV-Lund
Box 1208
221 05 Lund
Tel. 046/20 08 20

Malmö

Anna Landberg
Bildesgatan 1
211 57 Malmö
Tel. 040/23 40 76

Örebro

Marie Wikner
Åsbyvägen 7
703 75 Örebro

Olofström

Carina Gillberg
Snöbärsvägen 12
293 00 Olofström
Tel. 0454/400 77

Piteå-Munksund

Siri Aldrin
Strandvägen 5
941 00 Piteå
Tel. 0911/372 76

Södertälje

Ulla Ringström
Högåsvägen 39
151 31 Södertälje
Tel. 0755/649 62

Skövde

Karin Sandelin
Mariestadsvägen 75
541 00 Skövde

Stockholms södra förorter

Eva Danielsson
Mariestadsvägen 8
121 50 Johanneshov
Tel. 08/49 57 00

Stockholms innerstad och

norra förorter

Gerd Thambert
Åsögatan 170:1
116 32 Stockholm
Tel. 08/41 46 51

Spånga

Kerstin Juneberg
Cervins väg 17 B pl 5
163 58 Spånga
Tel. 08/760 11 72

Uppsala

Gunilla Ohman
Flogstaväg 154
752 63 Uppsala
Tel. 018/46 06 84

Förbundsordföranden:

Aase Bang
Herrgårdsgatan 12
652 24 Karlstad
Tel. 054/18 99 61

Evy Andrén
Barytongatan 4
421 38 Göteborg
Tel. 031/47 40 02

Erni Friholt
Stocken 2127
440 80 Ellös
Tel. 0304/512 15

Passa på, passa på!

Vi säljer ut äldre årgångar och naturligtvis också enstaka nummer av VI MÄNSKOR.

Vi realiserar priset till tio kronor styck.

Skriv eller ring till expeditionen i Stockholm och Göteborg.

Zaida Hagman finns på 031-14 40 28 varje dag mellan 10.00-15.00, och Britta Lorentzon på 08-40 92 05 tisdag och torsdag mellan 13.00-15.00.

Prenumerera på Vi människor!

Det är tidningen som berättar om kvinnors verklighet i Sverige och i andra länder. Som visar samhället ur perspektiv som du inte hittar någon annanstans. Som vill väcka glädje och vrede – ge kunskap och insikt.

Prenumeration på Vi människor 100 kr/år
Stödprenumerat: 150 kronor

Namn

Adress

Postnummer/ort

Porto

vi människor

prenumeration
Barnängsgatan 23
116 41 STOCKHOLM